

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Barbora Kučerová

VOLNOČASOVÉ AKTIVITY DĚTÍ V DĚTSKÉM
DOMOVĚ A V RODINĚ

PROHLÁŠENÍ:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně včetně příloh za odborného vedení Mgr. Terezy Buchtové, Ph.D. a veškerou použitou literaturu a další zdroje jsem řádně uvedla v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne

Podpis

Barbora Kučerová

PODĚKOVÁNÍ:

Děkuji vedoucí paní Mgr. Tereze Buchtové, Ph.D. za její odborný dohled, cenné rady, připomínky, a hlavně za trpělivost při zpracování mé bakalářské práce.

Dále děkuji zaměstnancům DD Šance a všem účastníkům výzkumu, bez kterých by tato práce nevznikla.

V neposlední řadě děkuji rodině a přátelům za podporu při celém studiu.

ANOTACE:

Bakalářská práce na téma „*Volnočasové aktivity dětí v dětském domově a v rodině*“ se zabývá odlišnostmi v trávení volného času dětí v dětském domově Šance Olomouc a dětí z rodin z Olomouce. Teoretická část se zaměřuje na související pojmy bakalářské práce jako je rodina, její funkce a poruchy, výchova dítěte, ústavní výchovu a volný čas dětí a mládeže. Praktická část se zabývá výzkumem, jakým způsobem děti z dětského domova Šance a děti z primárních rodin tráví svůj volný čas. Cílem bylo zjistit, zda existuje rozdíl v trávení volného času dětí v dětském domově a dětí v rodině. V závěru výzkumu jsou zveřejněné výsledky výzkumného šetření.

Práce má 58 stran.

Klíčová slova: rodina, funkce rodiny, dítě, výchova, dětský domov, volný čas, funkce volného času, volnočasové aktivity, dotazník.

ANNOTATION IN ENGLISH:

The bachelor thesis the topic „Leisure activities of children in the children's home and in the family“ deals with the differences in the way children spend their free time in the „Šance Olomouc“ children's home and children from the family from Olomouc. The theoretical part focuses on the related concepts of the bachelor's thesis, such as the family, its functions and disorders, raising of the child, as well as institutional education and free time for children and youth. The practical part deals with research on how children from the „Šance“ orphanage and children from primary families spend their free time. The goal was find out, if exist differences in the spending of free time by children in children's home and children in a family. The results of the research are published at the end of the research.

The thesis has 58 pages.

Key words: family, family function, children, education, children's home, free time, voluntary function, free time, leisure activities, questionnaire.

Obsah

Obsah.....	6
Úvod.....	8
Teoretická část.....	9
1 Rodina	9
1.1 Proměny rodiny v historickém kontextu	10
1.2 Funkce rodiny	11
1.3 Výchova dítěte v primární rodině	12
1.4 Poruchy rodiny a rodičovství.....	13
2 Ústavní výchova	15
2.1 Nařízení ústavní výchovy	16
2.2 Zařízení pro výkon ústavní výchovy	17
2.3 Dětské domovy	18
3 Volný čas.....	19
3.1 Funkce volného času	20
3.2 Organizovaný a neorganizovaný volný čas	21
3.3 Instituce a organizace působící v oblasti volného času	21
4 Dosavadní stav poznání zkoumané problematiky	23
Praktická část.....	26
5 Výzkumné šetření.....	26
5.1 Cíle a otázky výzkumného šetření.....	27
5.2 Výzkumný vzorek.....	28
5.3 Metody šetření	29
5.4 Realizace výzkumu.....	32
5.5 Výsledky výzkumného šetření.....	33

6	Diskuze.....	46
7	Závěr.....	49
	Literatura:	51
	Internetové zdroje:.....	54
	Použité zkratky:	56
	Seznam grafů:.....	57
	Seznam příloh:.....	58

Úvod

Bakalářská práce se zaměřuje na problematiku volnočasových aktivit dětí v dětských domovech a v rodinách. Téma se v odborné literatuře často neobjevuje, respektive se objevuje především v závěrečných pracích vysokoškolských studentů. Specifičnost tématu v kombinaci s jeho společenskou významností a také osobní zkušenost praxe z dětského domova byly hlavními důvody pro zpracování této bakalářské práce.

První kapitola zahrnuje základní poznatky o rodině, jejích funkcích, o výchově dítěte v primární rodině a také o poruchách rodiny a rodičovství. Pokud jde o funkce rodiny, uveden je jeden z existujících výčtů a návazně i potřeby dítěte, které rodiny uspokojují nebo by měly uspokojovat. Zvláštní pozornost je věnována výchovným stylům, což je koncept, který byl rozšířen i o problematiku zanedbávání. Plynule navazuje podkapitola o poruchách rodiny a rodičovství – ve stručnosti jsou zde tyto poruchy definovány a uvedeny jejich příklady.

Druhá kapitola pojednává o ústavní výchově s důrazem na dětské domovy. Nejprve je vymezen koncept ohroženého dítěte, s nímž se pracuje v rámci sociálně-právní ochrany dětí. Definován je také koncept nejlepšího zájmu dítěte a některá relevantní ustanovení z české legislativy. První podkapitola je věnována problematice nařízení ústavní výchovy. Dále se text zaměřuje na jednotlivá zařízení pro výkon ústavní výchovy.

Třetí kapitola se zaměřuje na koncept volného času. Je uvedeno několik definic, kategorizací a dále jsou popsány funkce volného času a rozdíly mezi organizovaným a neorganizovaným volným časem. Pokud jde o instituce a organizace působící v oblasti volného času, není zde uveden výčet, ale popsány jen základní typy s důrazem na školy.

Poslední kapitola shrnuje dosavadní stav poznání zkoumané problematiky, tj. trávení volného času dětmi z rodiny a dětmi z dětských domovů. Pokud jde o volnočasové aktivity dětí vychovávaných ve vlastních rodinách, literatury je dostatek. Jak již bylo zmíněno, volnočasové aktivity klientů dětských domovů jsou zpracovávány spíše v závěrečných pracích – uvedeny jsou kvalitativní i kvantitativní studentské práce z posledních let.

Pátou kapitolou začíná praktická část. Vymezeny jsou výzkumné cíle a na ně navazující výzkumné otázky. Empirické šetření bylo provedeno s využitím dotazníku, jehož položky jsou náležitě popsány. Pozornost je věnována také popisu výzkumného vzorku a způsobu jeho výběru. Na výsledky šetření navazuje kapitola diskuze, kde jsou data interpretována a reflektovány také metodologické nedostatky.

Teoretická část

1 Rodina

V literatuře rodina není definována jednotně. Navíc lze hovořit o historických proměnách definic rodiny. Nielsen Sobotková et al. (2014) konstatují, že jasná a stručná definice konceptu rodiny je obtížná také z důvodu různorodosti teoretických přístupů a různých aspektů rodiny jako sociální skupiny – jde např. o sociální role a funkce rodiny (Nielsen Sobotková et al., 2014, s. 96). Americká psychologická asociace (APA) uvádí, že rodina představuje příbuzenskou jednotku, skupinu jednotlivců propojených krevními, manželskými, adoptivními či jinými pouty. Ačkoli je rodina podle APA základní společenskou jednotkou, její formy a struktury jsou různorodé (VandenBos et al., 2015, s. 410).

Sociologickou definici rodiny předkládá Urban (2017), podle něhož je rodina dlouhodobým soužitím osob spojených příbuzensky a zahrnujícím přinejmenším rodiče a jejich vlastní, respektive adoptované děti. Rodinu charakterizuje intimita, relativní uzavřenost a zodpovědnost dospělých za výchovu dětí (Urban, 2017, s. 211).

Matějček a Langmeier (1981) rodinu chápali jako *„společenství, kde se sdílí čas, prostor, úzkosti i naděje, kde se soužitím všichni učí pro život, kde všichni dávají i přijímají, kde formují svou osobnost a mají možnost zrát k moudrosti – a kde podstatnou složku všeho je vzájemně sdílená a působená radost“* (Matějček, Langmeier, 1981, s. 200). Pro soudobou českou odborníci na psychologii rodiny Sobotkovou (2012) je rodina *„primárním kontextem lidské zkušenosti od kolébky až do po hrob“* (Sobotkovou, 2012, s. 11). Autorka tak v poměrně stručné definici propojila individuální i společenské hledisko. Někteří autoři využívají definice negativní, tedy poukazují na to, čím rodina není. Příkladem je Jandourek (2008, s. 187), který upozorňuje, že rodinu nelze ztotožňovat s domácností, neboť ta je prostou skupinou osob obývajících společný prostor a současně vedoucích společnou ekonomiku.

Pojem nukleární (primární) rodina označuje skupinu s dvougeneračním jádrem, představovaným rodiči a dětmi. Širší (rozšířená) rodina zahrnuje také prarodiče, strýce, tety a ostatní příbuzné (Valenta, Michalík, Lečbych et al., 2018, s. 337). Důležité je také dělení na rodinu úplnou a neúplnou, kdy v druhém případě jeden z rodičů z různých důvodů chybí – např. z důvodu úmrtí, rozvodu nebo emigrace (Matějček, 2017, s. 35 – 36). Objektem sociální politiky se stala především rodina nukleární (Tomeš, 2010, s. 133). Rodina požívá také zvláštního po-

stavení v soukromém právu, např. v § 3 občanského zákoníku je jako významná hodnota uvedeno štěstí rodiny a dále je uvedeno, že rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany (Zákon č. 89/2012 Sb.). Legislativně upravena je rovněž sociálně-právní ochrana dětí v jejich rodinách, primárně je tato úprava předmětem zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Významné jsou ale i další legislativní dokumenty, včetně mezinárodních (např. Úmluva o právech dítěte).

Z hlediska Bronfenbrennerovy teorie ekologických systémů je rodina součástí mikrosystému. Jedná se o dílčí sociokulturní vrstvu, která dítě obklopuje nejčastěji a s nímž má dítě nejužší vztah. Probíhá zde obousměrná komunikace, dochází k vzájemné interakci (např. rodiče ovlivňují výkon a náladu dítěte a naopak). Součástí mikrosystému jsou ale také např. škola a vrstevníci (Thorová, 2015, s. 183).

Proměny rodiny jsou důsledkem vnějšího prostředí a společenských procesů, ale roli v dynamice proměn hraje i vnitřní prostředí, proměny osobností členů rodiny a společenských rolí, které členové zastávají. Historicky byla pro vývoj rodiny nejzásadnější proměna postavení žen a jejich rolí. Proměňovaly se však i role dětí, otce a manžela či prarodičů (Sak a Kolesárová, 2012, s. 112). V literatuře jsou proměny rodiny mapovány na pozadí historických období, od starověku po současnost (srov. Kunhartová, Potměšil a Potměšilová, 2017, s. 10 – 11; Mlčoch, 2014).

1.1 Proměny rodiny v historickém kontextu

Pro tradiční rodinu bylo typické vícegenerační soužití. Současná rodina typicky s prarodiči v jedné domácnosti nežije, což mimo jiné znamená dobrovolnost kontaktu s prarodiči. V důsledku lze pozorovat oslabení mezigeneračních vztahů, na straně druhé se ale prodloužila střední délka života, a proto mají lidé více příležitostí pro mezigenerační vztahy (Rabušicová, 2016, s. 23 – 24).

Gillernová et al. (2011, s. 106 – 107) a Nielsen Sobotková et al. (2014, s. 96) uvádějí, že po roce 1989 došlo v českých rodinách k výrazným proměnám. Autoři hovoří o negativních jevech, jako např. tendenci odkládat sňatek i rození dětí na pozdější dobu, což souvisí se vzdělaností a zaměstnaností žen. Ve větší míře došlo k zakládání neformálních rodin (nesezdané páry), rostla rozvodovost, snižoval se počet dětí v rodinách a přibývalo úmyslně bezdětných soužití. Dle autorů téměř všechny tyto trendy odrážejí sílící prosazování individuálních zájmů.

Někteří odborníci, jako např. Helus (2015, s. 207), v souvislosti s kumulací negativních fenoménů kolem rodiny užívají termín krize rodiny.

Současnou rodinu je nutné vnímat v kontextu globálních změn společenských procesů. Dopad mají např. následující atributy: pluralizace životních forem a sociálních vztahů, etické a ekologické problémy, změny hodnotových hierarchií, multikulturalita, virtuální a mediální realita, transformace rodinných a partnerských vztahů (Vališová a Kovaříková, 2021, s. 254). Významným tématem jsou dlouhodobě děti z odlišného kulturního prostředí, počet rodin z imigrantských rodin se v Česku dlouhodobě zvyšuje (Lechta et al., 2010, s. 401). Na významných společenských proměnách posledních let se podílela pandemie nemoci covid-19 nebo vpád ruských invazních vojsk na Ukrajinu (srov. Horký et al., 2022; Krůtová a Mühlfeit, 2021).

1.2 Funkce rodiny

Funkce rodiny jsou v literatuře popisovány vcelku shodně (viz např. Kunhartová, Potměšil a Potměšilová, 2017, s. 17). Langmeier a Krejčíčková (2006) při vymezení funkcí rodiny vycházejí z toho, že je nukleární rodina tvořena manželi, respektive mužem a ženou, a jejich potomkem či potomky. Funkce této „malé rodiny“ autoři chápou následovně:

1. Reprodukční funkce – plození nové generace v rámci rodiny je mezikulturní konstantou. Byť se děti rodí i mimo manželství, nikde není ilegimita výslovně schvalována.
2. Hospodářská funkce – hospodaření, především ekonomické vedení domácnosti. V současné společnosti je tato funkce oslabena, neboť rodina je převážně spotřební jednotkou.
3. Emocionální funkce – rodina poskytuje členům emoční uspokojení, ideálně rovnoměrně. Součástí je i funkce sociálně podpůrná, která nabývá na významu, když se u některého člena objeví psychosociální problémy.
4. Socializační funkce – rodina uvádí dítě do společnosti, učí je způsobům společenského chování a předává mu kulturní vzorce. (Langmeier a Krejčíčková, 2006, s. 183 – 184).

Socializační funkce rodiny jsou velmi široké, neboť z tohoto základu se rozvíjí vědomě řízená výchova – utváření návyků, podpora sebekontroly, přijetí určitých disciplinovaných forem jednání apod. (Jedlička et al., 2015, s. 35). V rámci studia rodinné socializace bývají popisovány např. výchovné styly (viz následující podkapitulu). Podle Heluse (2015) je rodinné prostředí pro dítě intimně vztahové, tedy představuje jakýsi „soukromý prostor“, v němž dochází

k privátní individualizaci, částečnému nebo výraznějšímu vymanění se z pout tradice, historicky předávaných zvyků, předurčeností apod. (Helus, 2015, s. 204). Postupná emancipace dítěte a následně dospívajícího má ale různé podmínky, jako např. hluboké vztahy k rodičům, navázané v předchozích vývojových fázích (Nielsen Sobotková et al., 2014, s. 98).

Z hlediska dítěte je funkcí rodiny uspokojování biologických a psychických potřeb. Základní psychické potřeby dítěte zahrnují potřebu podnětové proměnlivosti (stimulace – důležitá je nejen dostatečná komplexnost podnětů, ale i jejich variabilita), potřebu kognitivního řádu (tedy smysluplného, srozumitelného a organizovaného uspořádání podnětů), potřebu emoční vazby (člověka, k němuž je dítě vázáno pevným poutem), potřebu autonomie (nezávislosti, seberealizace a osobní integrity) a později i potřebu otevřené budoucnosti, respektive i akceptované vlastní minulosti (Langmeier a Krejčíčková, 2006, s. 289; Matějček, 2005, s. 359 – 384).

1.3 Výchova dítěte v primární rodině

Základní výchovná zodpovědnost spočívá typicky na rodičích, byť se sourozenci, prarodiče nebo jiní rodinní příslušníci na výchově dětí podílejí. Pečovatelé často postupují komplementárně, tj. rozdělují si v oblasti péče a výchovy úkoly (Lerner et al., 2015, s. 66).

Každá rodina žije osobní příběh, jehož specifčnost se odvíjí od osobnosti rodičů, jejich vzájemného vztahu a dalších faktorů, mezi něž patří pořadí narození dětí, jejich pohlaví či socio-kulturní kontext. Rodiče nemívají ke svým potomkům stejná očekávání a nechovají se k nim stejně. Sourozenci se mohou lišit více, než by bylo očekávatelné vzhledem ke genetickým, respektive vrozeným faktorům (Vágnerová a Lisá, 2021, s. 15 – 16).

Mnoho pozornosti odborníci věnují stylům rodičovské výchovy. Jedná se o soubory navzájem se lišících strategií, které rodiče uplatňují ve výchově. Mezi nejznámější kategorizaci patří styly výchovy dle Baumrindové, které doplnila Maccobyová (Helus, 2015; Thorová, 2015):

- Asertivní, demokratické rodičovství – rodiče očekávají zralé chování dle věku a schopností dítěte, vztah je vřelý a pečující, výchovná rozhodnutí jsou zdůvodňována, dítě je povzbuzováno k samostatnosti, avšak stále kontrolováno. Případné tresty jsou vysvětlovány.
- Autoritářské, přísné rodičovství – dítě musí dodržovat daná pravidla, komunikace je většinou jednosměrná, vyžadována je poslušnost, úcta k autoritě a výkon. Rodič nepripouští diskuzi, využívá tresty a restriktce.

- Shovívavé, svobodomyslné neboli liberální rodičovství – na děti je kladeno minimum požadavků, není vyžadována disciplína ani zralé chování. Rodiče sice pečují, jsou vřelí, vyhýbají se konfrontacím a fungují spíše na kamarádské úrovni.
- Nezúčastněné, nedbalé rodičovství – rodiče projevují jen omezenou citovou vřelost, nedostatečnou kontrolu a sníženou vzájemnou komunikaci. Základní potřeby dítěte jsou sice naplňovány, ale rodiče se výchovně neangažují (Helus, 2015, s. 243 – 244; Thorová, 2015, s. 189 – 190).

Demokratický výchovný styl je obecně považován za nejpříznivější pro zdravý vývoj dítěte. Uvedené rozdělení má však své limity, neboť většinou není možno styl výchovy v konkrétní rodině přiřadit jednoznačně do určitého typu (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 269). Někteří autoři, jako např. Nielešen Sobotková et al. (2014, s. 103), užívají např. i pojem integrační styl, jímž označují adaptivní propojení různých výchovných přístupů či metod. V literatuře se dále pracuje i se specifiky ve výchově ze strany otců a matek (Gillernová et al., 2011, s. 121). Vzhledem k celé řadě dalších relevantních proměnných je proto výzkumně obtížné určit dopady výchovných praktik v rodině na vývoj dítěte (Lerner et al., 2014, s. 79 – 103).

1.4 Poruchy rodiny a rodičovství

V problematice poruch rodiny a rodičovství je užívána značně nejednotná terminologie. Langmeier a Krejčířová (2006) uvádějí tradiční pojmy problémová či dysfunkční rodina, které slouží k označení rodin neschopných plnit své funkce, popřípadě k označení rodin plnících funkce jen částečně. Tyto pojmy lze s ohledem na různé potíže dále specifikovat – např. rodina s pokřivenými vztahy, rodina s propastí mezi generacemi, rodina s nedostatkem vzájemnosti či pseudodemokratická rodina (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 184).

Obecně poruchy rodičovství vznikají tak, že se rodiče nemohou, neumějí nebo nechtějí věnovat tomu, co je pro zdárný vývoj dítěte nutné. Extrémním případem je týrání a zneužívání dítěte neboli syndrom CAN (Gillernová et al., 2011, s. 117 – 118). V literatuře ale chybí jednotnost v definicích pojmů rodinné násilí, domácí násilí, syndrom CAN či syndrom EAN (podrobněji viz Cimrmannová et al., 2013, s. 78 – 80).

Obtíže se vymezením poruch rodiny souvisejí i s nejednotným přístupem k normalitě rodiny. Sobotková (2012) cituje čtyřmi možné přístupy k rodinné normalitě:

- Normalita jako zdraví a absence patologie – tradiční medicínsko-psychiatrický přístup, kdy je normalita chápána jako stav, kdy nikdo z členů nevymazuje symptomy poruchy či psychopatologie.
- Normalita jako ideál – ztotožnění normality s ideálním či optimálním fungováním, což je typické pro humanistické přístupy.
- Normalita jako průměr – norma je ztotožněna se statistickým průměrem, tedy tím, co je obvyklé či typické.
- Normalita jako transakční proces – přístup vychází ze systémové teorie, sledují se různorodé procesy udržování a vývoje rodinného systému.

Z hlediska studia poruch rodiny rodičovství je významný diskurz o rodinné resilienci, neboť se zaměřuje na proměnné, které rodinám umožňují dobré fungování navzdory různorodým nepříznivým okolnostem (Sobotková, 2012, s. 41 – 42).

2 Ústavní výchova

Teoretickým východiskem ústavní výchovy je koncept ohroženého dítěte. Sociálně – právní ochrana dětí je v Česku koncipována široce. Historicky byla právní ochrana dětí spojována s jevy, které jsou v dnešní kultuře okrajové (např. sociální zaopatření osiřelých dětí nebo ochrana rovnosti práv nemanželských dětí). V současnosti je sociálně – právní ochrana dětí spojována především s problematikou týrání a zanedbávání. Postupně byly vypracovány modely sociální práce a konkrétní nástroje pomáhající určit míru ohrožení dítěte (Pemová a Ptáček, 2022, s. 27 – 29).

Obecně lze konstatovat, že základní potřeby ohroženého dítěte nejsou naplněny, což zpravidla znamená nevhodné zacházení, deprivaci, poruchy chování nebo skutečnost, že dítě vyrůstá mimo vlastní rodinu (Matoušek a Pazlarová, 2016, s. 11). Potřebami jsou v tomto případě myšleny nejen psychické potřeby (viz výše), ale veškeré potřeby dítěte.

Kukla et al. (2016) dělí příčiny ohrožení dítěte do dvou okruhů:

- Příčiny vnitřní – příčiny vycházejí z dítěte. Patří sem např. vrozená vada, postižení, deviace či znemožnění odpovídajícího vývoje. Ohrožující může být také vzhledová odlišnost, etnický původ či chronická nemoc.
- Příčiny vnější – mají původ v prostředí, kde dítě žije. Může jít o faktory fyzikální, biologické, chemické i sociální. Negativní faktory z prostředí sociálního mohou vyplývat z nedostatků ve fungování společnosti jako celku, ale také z nedostatků fungování společenských skupin, zejména rodin (Kukla et al., 2016, s. 10).

Zákona č. 359/1998 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, taxativně vymezuje, že ohroženými jsou děti týrané, zneužívané a zanedbávané, děti, které se ocitly mimo vlastní rodinu, děti – cizinci bez doprovodu dospělé osoby, děti vyžadující zvýšenou pozornost, děti predelikventní a delikventní (Jedlička et al., 2015, s. 394). Je tak zřejmé, že existuje určitý rozdíl mezi legislativním, respektive sociálně – právním, vymezením ohrožení dítěte a širokým vymezením teoretickým, které bere v potaz veškeré, třeba i celospolečenské, faktory.

Matoušek a Pazlarová (2016) upozorňují na koncept nejlepšího zájmu dítěte, což je pojem vycházející z Úmluvy o právech dítěte z roku 1989. Tento zájem má být primárním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí, uskutečňované veřejnými nebo soukromými subjekty. Pokud je dítě k tomu způsobilé, má svůj zájem vyjádřit. Vedle názoru samotného dítěte bývá

při rozhodování o dítěti za významné pokládáno hledisko zachování jeho identity, rodinného prostředí, existujících vztahů, zajištění péče, ochrany a bezpečí, podpora jeho zdraví, zajištění jeho vzdělání a posouzení rizik, jimž by mohlo být vystaveno (Matoušek a Pazlarová, 2016, s. 13).

Zákon č. 89/2012 Sb. v § 907 stanovuje, že soud má při rozhodování o svěření dítěte do péče zohledňovat zájem dítěte. Soud má takto brát ohled na osobnost dítěte, zejména jeho vloh a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem, citovou orientaci a zázemí dítěte, citové vazby dítěte, ale také např. výchovné možnosti každého z rodičů či očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě žít (Zákon č. 89/2012 Sb.).

S ohledem na životní podmínky lze zájem dítěte chápat jako možnost vyrůstat v péči rodičů při současném zajištění materiálních, fyzických, výchovných a emocionálních potřeb, zejména pak potřeby citové vazby a potřeby bezpečí, ochrany života, zdraví i příznivého vývoje, jakož i dostupného vzdělání (Mikulková et al., 2021, s. 138 – 140).

2.1 Nařízení ústavní výchovy

Jak uvádí Kukla et al. (2016), ústavní výchova je typem institucionální péče o dítě. V základě je diferencováno mezi:

- Ústavní výchovou – nemá trestní charakter a trvá, pokud to vyžaduje její účel. Tedy může být zrušena kdykoli, pominou-li důvody, pro které byla soudem nařízena.
- Ochrannou výchovou – je opatřením ochranným, které ukládá příslušný soud v občanskoprávním nebo trestním řízení. Realizuje se ve speciálních školských zařízeních, výchovných ústavech (Kukla et al., 2016, s. 255).

Ústavní výchovu může nařídít dle § 971 zákona č. 89/2012 Sb. soud v situaci, kdy je výchova dítěte, jeho tělesný, rozumový či psychický stav, anebo řádný vývoj ohroženy či narušeny do té míry, že rodiče nemohou výchovu dítěte zabezpečit. Soud přistupuje k nařízení ústavní výchovy zejména v případě, kdy dříve učiněná opatření nevedla k nápravě a současně soud zvažuje, zda není na místě dát přednost svěřením dítěte do péče fyzické osoby (Zákon č. 89/2012 Sb.). Jako příklady oněch dříve učiněných opatření lze uvést napomenutí, dohled, omezení rodičovských práv nebo povinnost využít odborné poradenské pomoci (Kukla et al., 2016, s. 255).

V případě, že rodiče nejsou schopni z vážných důvodů zabezpečit výchovu dítěte na přechodnou dobu, svěří soud na dobu maximálně šesti měsíců dítě do zařízení pro děti vyžadující

okamžitou pomoc (Zákon č. 89/2012 Sb.). Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP) jsou zvláštními pobytovými zařízeními pro ohrožené děti od narození do 18 let. Poskytují ochranu a pomoc dětem, které se ocitly bez jakékoliv péče (např. hospitalizace rodičů), nebo když jsou jejich život či příznivý vývoj vážně ohroženy. Zařízení mohou přijímat děti nejen na základě žádosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí, ale rovněž na žádost rodiče nebo i samotného dítěte. Příkladem ZDVOP je síť Klokánků (Bělík, Hoferková, Kraus et al., 2017, s. 97).

Nedostatečné bytové nebo materiální poměry rodičů dítěte nebo osob pečujících o dítě nemohou být samy o sobě důvodem pro rozhodnutí o ústavní výchově, jestliže jsou tito výchovní aktéři jinak způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti. Ústavní výchova může být nařízena nejdéle na tři roky a před uplynutím tohoto období ji lze prodloužit, pakliže důvody pro její nařízení trvají. Trvání ústavní výchovy může být prodlouženo opakovaně, vždy však nejdéle na tři roky (Zákon č. 89/2012 Sb.).

2.2 Zařízení pro výkon ústavní výchovy

Zařízeními pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy jsou dle § 2 zákona č. 109/2002 Sb. diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav. Ve všech zařízeních musí být zajištěno základní právo dítěte na výchovu a vzdělávání v návaznosti s principy zakotvenými v ústavě a s mezinárodními smlouvami upravujícími lidská práva a základní svobody. S dítětem musí být zacházeno v zájmu rozvoje jeho osobnosti a s ohledem na jeho vývojové potřeby (Zákon č. 109/2002 Sb.).

Vstupním zařízením je diagnostický ústav. Poskytuje komplexní psychologický, pedagogický, sociální a zdravotní rozbor jedince s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb, což je obsaženo v komplexní diagnostické zprávě, respektive programu rozvoje osobnosti dítěte. Do diagnostického ústavu jsou umísťovány děti na dobu obvykle 8 týdnů, následně mohou být zařazeny do ostatních zařízení. Diagnostický ústav také sděluje orgánu sociálně-právní ochrany dětí údaje o dětech vhodných k osvojení či svěřením do pěstounské péče (Bělík, Hoferková, Kraus et al., 2017, s. 92).

O umístění v diagnostickém ústavu mohou žádat i osoby odpovědné za výchovu či péči o děti, u kterých se projevují výrazné poruchy chování. Základní organizační jednotkou pro

práci s dětmi je výchovná skupina, složená ze čtyř až šesti dětí. Skupiny jsou členěny dle pohlaví nebo věku dětí. Důležitou součástí výchovného působení je strukturování volného času dětí směrem k jeho racionálnímu využívání, zejména podpora smysluplných zájmů (Bendl et al., 2015, s. 142).

2.3 Dětské domovy

Dětský domov pečuje o děti dle jejich individuálních potřeb a vykonává směrem k nim úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Do dětského domova jsou umísťovány děti bez závažných poruch chování, což je základní odlišnost od výchovného ústavu a od dětského domova se školou. Do dětského domova jsou umísťovány i nezletilé matky s jejich dětmi (Zákon č. 109/2002 Sb.).

V dětských domovech mohou eventuálně být i klienti do ukončení profesní přípravy, nejvýše však do 26 let věku. Během předškolního věku děti z dětských domovů zpravidla docházejí do předškolních zařízení, typicky mateřských škol. Žáci plnící povinnou školní docházku jsou zařazeni do základních či speciálních škol v regionu, které navštěvují s dětmi vyrůstajícími v rodinách vlastních či náhradních. Z hlediska volného času je důležité dětem v dětských domovech poskytnout dostatek prostoru pro odpočinek, pohybovou rekreaci nebo přiměřenou zábavu (ideálně v rámci rozvoje osobních zájmů). Dětské domovy nabízejí účast ve vlastních zájmových útvarech, ale větší důraz je kladen na účast v útvarech mimo domov, např. ve škole, což má velký význam pro socializaci (Bendl et al., 2015, s. 143).

Naproti tomu dětský domov se školou je určen pro děti se závažnými poruchami chování. Tyto děti vyžadují výchovně-léčebnou péči. V těchto zařízeních jsou umístěny i děti s uloženou ochrannou výchovou, což je jedno z opatření soudu v případech, kdy dítě spáchalo čin jinak trestný (Bělík, Hoferková, Kraus et al., 2017, s. 16).

V případě dětských domovů se lze setkat s jejich organizačním uspořádáním do rodinných skupin. Jde o princip menších výchovných skupin v rozmezí šest až osm dětí při dvou až šesti skupinách na jedno zařízení. Děti v jednotlivých skupinách jsou obvykle věkově i pohlavně heterogenní. Případní sourozenci se zařazují do jedné skupiny. Každá ze skupin má trvale přiřazeno několik vychovatelů (Řezáč, 2022, s. 168 – 169).

3 Volný čas

V definicích volného času existují podle Pávkové (2014) dílčí rozdíly. Hlavními znaky volného času je svobodnost volby činností, autentické potěšení či radost asociovaná s danou činností a příležitost, kterou činnost dává k rekreaci, odpočinku i k osobnostnímu rozvoji (Pávková, 2014, s. 11). Hofbauer (2004, s. 13) dobrovolnost volnočasových aktivit spojuje s tím, že člověk ve volném čase nejedná pod tlakem sociálních rolí a jim odpovídajících závazků. Autor uvádí také zbytkovou definici volného času, která jej chápe jako čas zbývající po splnění pracovních i nepracovních povinností.

Vyhnálková (2013) uvádí, že z veškerého času, který má člověk ve svém životě k dispozici, bývají vyčleňovány různé bloky:

- Čas pracovní – u dospělých jde o aktivní ekonomickou činnost (zaměstnání, podnikání atd.), u dětí a dospívajících jde o docházku do školy.
- Čas vázaný – zahrnuje činnosti vedoucí k uspokojování fyziologických potřeb, dále péči o chod rodiny a provoz domácnosti, domácí přípravu na vyučování, dojíždění do školy či za prací a další nutné mimopracovní a mimoškolní činnosti.
- Čas volný.

V praxi ale mezi blokem volného času a časem pracovním neexistuje ostrá linie. Člověk totiž plní i povinnosti radostně a v zásadě může jít o činnosti, které má rád (Vyhnálková, 2013, s. 8 – 9). Na straně druhé existují volnočasové aktivity přinášející i hmotný efekt – např. pěstičství, chovatelství či rybaření. Tuto skupinu činností lze zařadit do kategorie označované jako čas polovolný (Pávková, 2014, s. 12).

Alternativně Stebbins (2007 in Hamřík, 2022, s. 22) diferencuje mezi vážným volným časem (angl. serious leisure), nevážným či příležitostným volným časem (angl. causal leisure) a projektovým volným časem (angl. project-based leisure). Existují dva typy projektového volného času – jednorázové projekty, jako např. zábavné tvoření nebo umělecké projekty, a příležitostné projekty. Mezi základní charakteristiky vážného volného času patří občasná nutnost vytrvat (např. překonání určitého osobního diskomfortu), významné úsilí a využití specifických kompetencí, možnost uplatnění či kariéry v předmětu dané činnosti, získání trvalých výhod plynou-

cích z participace (vedle seberealizace jde kupříkladu o sociální interakce nebo hmotné produkty) a utvoření aspektů identity v rámci zvolené aktivity (může mít větší váhu než identita profesní).

Vážený volný čas spojuje různorodé amatérské, hobbytické a dobrovolnické aktivity, které jsou pro participanta dostatečně významné, zajímavé a naplňující. Odlišná je vnitřně motivovaná či oddaná práce (angl. devotee work), kterou člověk odvádí s vnitřním zaujetím, radostí a sebeposílením. V případě vnitřně motivované práce se stírá rozdíl mezi prací a volným časem (Elkington a Stebbins, 2014, s. 4). V současnosti je koncept vážného volného času obecně přijímanou teorií, která umožňuje vysvětlovat různorodé volnočasové aktivity v jejich šíři (Stebbins, 2020, s. 6).

Důležitá je rovněž distinkce mezi organizovaným a neorganizovaným volným časem. Hofbauer (2004, s. 72) v oblasti organizovaného volného času vyzdvihuje pravidelnou zájmovou činnost, jako jsou zájmové kroužky, soubory umělecké tvořivosti nebo sportovní oddíly.

3.1 Funkce volného času

V literatuře jsou funkce volného času popisovány obdobně, rozdíly jsou patrné především v míře diferenciaci jednotlivých funkcí. Tyto funkce nebývají stanoveny za určitým způsobem, ale s ohledem na lidské potřeby. Vyhnálková (2013, s. 12 – 13) uvádí různé teorie, kdy počty těchto potřeb oscilují mezi dvěma a osmi skupinami.

Pávková (2014, s. 14 – 16) vymezuje funkce volného času následovně:

- Výchovně-vzdělávací funkce – předpokládá se, že ve volném čase je realizována specifická oblast výchovy, např. pedagogem volného času. Výchova ve volném čase dává prostor pro uspokojení či kultivaci potřeb, uspokojování a rozvíjení zájmů a pro objevování a následný rozvoj schopností.
- Zdravotní funkce – veškeré volnočasové aktivity by měly podporovat zdravý tělesný, duševní i sociální vývoj člověka. Z pohledu pedagoga volného času jde např. o vhodná režimová opatření, vedení ke zdravému stravování či odstraňování zlovyků.
- Sociální funkce – nejčastěji je touto funkcí v pedagogice volného času myšleno zajištění bezpečnosti, dohledu nad dětmi, respektive jejich prosté ohlídání mimo vyučování a mimo rodinu. Dále jde i o možnost navozovat rozmanité sociální vztahy, rozvíjet se v oblasti sociální kognice a komunikace.

- Preventivní funkce – volný čas lze pojmut jako předcházení negativním jevům, včetně rizikového chování či nemocí. Obecně platí, že primární prevence je ve srovnání s prevencí sekundární či terciární relativně levná a účinná.

Funkce volného času je nutné chápat s ohledem na typy volnočasových aktivit, které byly popsány výše – odlišné jsou např. funkce vážného a nevážného volného času. Dále je nutné zohledňovat vývojová či kulturní specifika – např. u dětí školou povinných nelze očekávat, že by pro ně volný čas byl primárně prostorem pro obnovu tělesných sil, jelikož nároky formálního vzdělávání nejsou převážně fyzické.

3.2 Organizovaný a neorganizovaný volný čas

Preference volnočasových aktivit z hlediska jejich organizovanosti jsou určovány činiteli volného času, které lze podle Vyhnálkové (2013, s. 14 – 18) dělit na vnitřní a vnější. Mezi vnitřní determinanty volného času patří demografické charakteristiky, zdravotní stav, fyzické možnosti a osobnostní charakteristiky. Vnějšími činiteli volného času jsou rodina, vrstevnická skupina, místo bydliště (sousedství či lokalita), celospolečenské podmínky a masmédiá.

Bohnert, Fredricks a Randall (2010 in Hamřík, 2022, s. 24 – 25) vypracovali model vysvětlující zapojení jedince do organizovaných volnočasových aktivit. Výše popsané vnější a vnitřní faktory v daném modelu představují prediktory účasti. V modelu jsou dále významné tzv. dimenze volného času, jimiž jsou šíře (množství aktivit, do nichž je jedinec zapojen), intenzita (jak často se jedinec dané aktivity účastní), délka trvání (jak dlouho aktivita trvá, typicky v letech) a zainteresovanost (ovlivňuje motivační charakteristiky, jako je flow). Roli hrají také charakteristiky samotného organizovaného programu, jako jsou jeho kvalita, příležitosti k osvojování dovedností nebo sociální vztahy.

Podle Sekota (2019, s. 17) jsou organizované volnočasové aktivity ve srovnání s neorganizovanými aktivitami, jako je např. individuální čtení knih, chození ven s kamarády nebo sledování televize, asociovány s pocitem lepšího fyzického a mentálního zdraví.

3.3 Instituce a organizace působící v oblasti volného času

V současnosti existuje řada veřejných i soukromých subjektů, které nabízejí rozličné možnosti pro organizované trávení volného času. Pávková (2014, s. 34) předkládá přehled školských zařízení, která se podílejí na výchově ve volném čase:

- Školní družiny – většinou při základních školách, ale mohou být zřízeny i jako samostatná zařízení pro žáky z několika škol.
- Školní kluby – jsou zřizovány při školách, poskytují zájmové vzdělávání žákům především druhého stupně základní školy nebo věkově odpovídajícím žákům gymnázia či konzervatoře.
- Středisko volného času – zařízení zájmového vzdělávání, jehož základní nabídka spočívá v realizaci programů pravidelné činnosti. Střediska mohou nabízet také příležitostné aktivity.

Existují rovněž instituce s celostátní působností, i tyto mohou mít veřejný či soukromý charakter. Pokud jde o sdružení dětí a mladých lidí, Hofbauer (2004, s. 107 – 111) vyzdvihuje pozici Junáka, tedy českého skauta, a Sokola. Existuje však celá řada dalších sdružení, včetně těch orientovaných politicky nebo nábožensky. Dle Pávkové (2014, s. 55) jsou v zajišťování organizovaných volnočasových aktivit zvláště důležité subjekty, které lze označit jako nestátní neziskové organizace, obce se samostatnou působností a nízkoprahová zařízení pro děti a mládež.

V současnosti nelze opomíjet skupiny, které se organizují on-line. Různé platformy, především online sociální sítě, umožňují zajištění virtuálně organizovaných aktivit. Takto se lze on-line účastnit např. pravidelných vzdělávacích či zábavných streamů.

4 Dosavadní stav poznání zkoumané problematiky

V této kapitole jsou prezentovány poznatky z realizovaných českých výzkumů a závěrečných prací. Kapitola je rozdělena na dvě části textu, s tím, že v první části textu jsou prezentovány poznatky získané na obecné populaci, kdy autoři zpravidla usilovali o reprezentativní výzkumné soubory, tedy data vypovídají především o volnočasových aktivitách dětí vyrůstajících v rodinách. Druhá část textu se zaměřuje na volnočasové aktivity klientů dětských domovů.

Tato část textu se zabývá volnočasovými aktivitami v rodinách. V roce 2009 se zaměřil na téma volného času u českých adolescentů Sociologický ústav Akademie věd České republiky. Výzkumu se zúčastnilo celkem 1082 osob starších 15 let. Častými volnočasovými aktivitami byly televize, sportovní aktivity a četba. Postupně se začaly prosazovat informační a komunikační technologie (Šamanová, 2010). Šetření má pro účely této práce ale menší relevanci, neboť se nezaměřuje na děti.

V letech 2010 – 2011 realizoval Národní institut dětí a mládeže výzkum volnočasových aktivit dětí ve věku 6 – 15 let, přičemž vzorek byl sestaven kvótním výběrem dle údajů Českého statistického úřadu. Výzkumu se zúčastnilo celkem 2238 dětí a dospívajících ve věkových skupinách 6 – 9, 10 – 12 a 13 – 15 let. V textu se pojednává o dětech z rodin, děti vyrůstající v náhradní rodinné péči či v ústavní výchově zmiňovány nejsou. Autoři uvádějí následující klíčová zjištění (Bocan, Hošková, Machalík et al., 2012, s. 43 – 98):

- Společensko-ekonomické postavení rodičů má zásadní vliv na organizovaný i neorganizovaný volný čas dětí, jejich priority i celkový vztah k životu.
- Vliv autorit, včetně rodičů, s rostoucím věkem dětí upadá a výrazně stoupá vliv vrstevníků. Rovněž stoupá vliv elektronických nástrojů komunikace.
- S narůstajícím věkem roste ochota dětí přejímat morálně problematické chování.
- Volný čas ve všední dny i o víkendech vyplňují kamarádi, televize, počítač a učení. Starší děti poslouchaly hudbu, třetina starších dětí několikrát dýně hrála videohry. Třetina dětí pravidelně sportovala a četla časopisy.
- Přibližně tři čtvrtiny dětí docházely alespoň jednou týdně do nějaké organizované volnočasové aktivity, jako je zájmový kroužek či sportovní oddíl, ale u dětí po 12. roce věku začal zájem o organizované aktivity opadat.

Hamřík (2022, s. 69-71) zkoumal volnočasové aktivity mladých lidí v České republice i v zahraničí, přičemž využil data z několika projektů, které byly řešeny na Fakultě tělesné kultury Univerzity Palackého v Olomouci mezi lety 2012 – 2022; jednalo se různé výzkumné soubory, které zahrnovaly děti a dospívající ve věku 11 – 15 let. Hlavní zjištění lze shrnout následovně:

- Většina dětí bez ohledu na věk a pohlaví má k dispozici 3 – 4 hodiny volného času denně. O víkendu pak 80 % dětí disponuje 5 a více hodinami volného času.
- Česká republika (ČR) má v mezinárodním srovnání nejmenší podíl dětí zapojených do organizovaných volnočasových aktivit.
- Účast v organizovaných volnočasových aktivitách se v ČR snižuje s věkem, kdy se žáci 9. ročníků účastní organizovaných aktivit výrazně méně než žáci 5. ročníků.
- Pandemie covid – 19 v ČR nevedla k podstatným změnám v organizovaném volném čase, respektive měla pouze přechodný efekt.
- Pobyt před obrazovou se týká ve velké míře chlapců i dívek, převažujícími zařízeními jsou v naprosté většině telefony, tablety a počítače.

Nadto existují výzkumy zaměřené na konkrétní volnočasové aktivity, což se týká především aktivit zdravotně nebo jinak společensky významných, jako je např. pohybová aktivita. Gába et al. (2022) vydali Národní zprávu o pohybové aktivitě českých dětí a mládeže. Zjištěno mimo jiné bylo, že 22 % dospívajících vykonává doporučené množství pohybové aktivity, tj. 60 minut středně až vysoce zatěžující aktivity za den. Pouze 27 % dětí a dospívajících se ve volném čas věnovalo neorganizované pohybové aktivitě více než dvě hodiny denně.

Výše bylo popsáno, že dětské domovy standardně nabízejí různé možnosti volnočasového vyžití. V závěrečných pracích se tématu volnočasových aktivit v dětských domovech věnuje řada studentů. Ilustrativně lze uvést několik prací, které prezentují volnočasové aktivity v dětských domovech jako druhou část textu k dosavadnímu stavu zkoumané problematiky.

Kubálková (2021, s. 48) se dotazovala dvou vychovatelů dětského domova a uvádí, že děti v domovech mají možnost zapojit se do akcí konaných mimo domov (tábory, výlety, rekreační pobyty), rády hrají počítačové hry, tráví čas online na sociálních sítích, což je však v rámci prevence limitováno. Dětem je obecně nabízen pestrý soubor aktivit, aby si každý mohl vybrat

dle individuálních preferencí. Důraz je kladen i na dovednosti potřebné k samostatnému životu, jako je příprava stravy nebo obecně práce v domácnosti.

Obdobně se pracovníků domova dotazovala Denemarková (2022, s. 48), která rovněž poukazuje na rozmanitost volnočasových aktivit i prevenci rizikového chování. Děti podle jejích zjištění nejsou do žádných aktivit nucené, mají možnost soukromí i vycházek. Různorodost volnočasových aktivit v dětském domově zmiňuje v dizertační práci rovněž Štenclová (2021, s. 214).

Kvantitativně se dané problematice věnovala mezi jinými Borisjuková (2019, s. 56 – 57), která zjistila, že během všedních dnů mělo 60 % respondentů 1-2 hodiny volného času a 37 % respondentů 2-3 hodiny. Téměř 48 % respondentů se ve volném čase věnovalo sportu, tanec a výtvarné činnosti byly zastoupeny v cca 35 %. Pouze 4 % respondentů uvedlo, že nemají zájmy, respektive koníčky. Přibližně polovina respondentů upřednostňovala organizované skupinové aktivity, 20 % preferovalo neorganizované aktivity a cca 30 % klientů upřednostňuje určitou rovnováhu mezi organizovanými a neorganizovanými aktivitami.

Hlošková (2021, s. 67 – 71) dotazníkovým šetřením zjistila, že děti z dětských domovů trávily průměrně 2 hodiny denně užíváním informačních a komunikačních technologií. 76 % účastníků výzkumu z dětských domovů navštěvovalo nějaký zájmový kroužek. Víkendy pak děti z dětských domovů nejčastěji trávily se svými kamarády (52 %) a také individuálně s využitím elektroniky (26 %). Vychovatelé častěji, než rodiče dětí z primárních rodin omezovali čas trávený využíváním informačních a komunikačních technologií (60 % vs. 28 %).

Praktická část

5 Výzkumné šetření

V následující kapitole se budeme zabývat kvantitativním výzkumem, kdy nástrojem pro sběr dat byl dotazník.

Jak vysvětluje Urban (2022, s.80), v kvantitativním výzkumu se pracuje s čísly a statistikou. Je-li to možné, kvantitativně pracující výzkumník by měl klást důraz na reprezentativnost výběrového souboru. Typicky se kvantitativní výzkum snaží zjistit, jak je nějaký znak zastoupen v určité části populace. Provádí se redukce počtu pozorovaných proměnných a rovněž se limituje počet sledovaných vztahů mezi nimi. Nejčastěji jsou v kvantitativních výzkumech využívány dotazníky, standardizované rozhovory, analýza dokumentů a přímé pozorování. Naproti tomu kvalitativní výzkum se provádí na výrazně méně početném výběrovém souboru a jím získané poznatky si zpravidla nečiní nároky na zobecnění.

Otázka č. 1 zjišťovala pohlaví („*Zaškrtni svoje pohlaví.*“). Položka č. 2 zjišťovala, co si respondenti představují pod pojmem volný čas („*Zaškrtni jednu z následujících možností, co si představuješ pod pojmem volný čas.*“), kdy na výběr měli z pěti možností, které jsou podrobněji popsány dále. Položka č. 3 byla zaměřená na motivaci a angažovanost ve volnočasových aktivitách („*Zaškrtni jednu z následujících možností.*“), přičemž respondenti vybírali ze čtyř možností, které jsou rovněž níže blíže popsány. Položka č. 4 zjišťovala, zda dotyčný bydlí v primární rodině („*Bydlím s rodičem, rodiči, rodinou.*“), nebo v dětském domově („*Bydlím v dětském domově.*“). Položka č. 5 zněla „*Vypiš, které z těchto sportů vykonáváš ve svém volném čase (vypiš libovolný počet možností dle nabídky níže.*“, přičemž respondenti měli na výběr z řady níže uvedených sportů a mohli rovněž uvést jiné aktivity nebo zvolit možnost, že se žádnému sportu nevěnují. Položka č. 6. byla zaměřená na další volnočasové aktivity a zněla „*Vypiš, které z těchto aktivit vykonáváš ve volném čase (vypiš libovolný počet možností dle nabídky níže.)*“, kdy respondenti měli na výběr z široké škály volnočasových aktivit, ale také zde mohli doplnit jinou aktivitu nebo vybrat možnost, že se žádné aktivitě nevěnují. Položka č. 7 postihovala místo, kde respondenti tráví nejčastěji volný čas („*Vypiš pouze 2 možnosti, kde nejčastěji trávíš volný čas.*“). Poslední položka dotazníku cílila na to, kdo respondentům pomáhá při výběru volnočasových aktivit („*Vypiš libovolný počet z následujících možností, kdo ti při výběru volnočasových aktivit pomáhá.*“), přičemž respondenti vybírali ze sedmi možností, včetně „*já sám*“.

Výběr položek dotazníku koresponduje s předem určenými dílčími cíli i hlavním cílem práce. Pro účely dotazníku byly vybrány zejména uzavřené položky dotazníku, které jsou seřazeny od otázek jednodušších až po ty složitější, které vyžadují zamyšlení dětí. Výzkumný vzorek byl orientován na děti z dětského domova Šance v Olomouci (dále jen DD Šance) v porovnání s dětmi z primárních rodin (více v kapitole 5.2). Výzkumné šetření bylo zúženo pouze na děti v krajském městě Olomouc.

Distribuce dotazníku probíhala v průběhu měsíce ledna 2023, a to dvěma způsoby. Prvním z nich byla osobní distribuce dotazníků v tištěné podobě, a to přímo v DD Šance, druhým způsobem byla distribuce přes online platformy Facebook a Instagram.

Vyhodnocení dotazníků bylo prováděno pomocí grafů, které přehledně znázorňovaly výsledky výzkumu. Tyto výsledky byly okomentovány v diskuzi práce a samotném závěru bakalářské práce. V závěru bakalářské práce byly navrženy možné změny, které by v rámci výchovně – vzdělávacího procesu mohly být aplikovány ve volnočasových aktivitách dětí v krajském městě Olomouc.

5.1 Cíle a otázky výzkumného šetření

Hlavním cílem praktické části práce je zjistit, zda existuje rozdíl v trávení volného času dětí v dětském domově a dětí v rodině. Dále byly stanoveny následující dílčí cíle:

- Analyzovat, jakým způsobem děti v dětském domově a děti v rodině tráví svůj volný čas.
- Zjistit, zda rodiče nebo vychovatelé v dětském domově pomáhají dětem při výběru volnočasových aktivit.
- Zjistit, zda existuje rozdíl v trávení volného času dívek a chlapců.
- Zjistit, co si děti představují pod pojmem volný čas.

V návaznosti na výše uvedené výzkumné cíle byly formulovány výzkumné otázky:

1. Existuje rozdíl v trávení volného času dětí z dětského domova a dětí z rodin?
2. Jakým způsobem děti z dětského domova a děti z rodin tráví svůj volný čas?

3. Kdo pomáhá dětem z dětských domovů a dětem z rodin při výběru volnočasových aktivit?
4. Existuje rozdíl v trávení volného času u dívek a chlapců?
5. Co si děti z dětského domova a děti z rodin představují pod pojmem volný čas?

V následující podkapitole popsany dotazník byl sestaven s ohledem na uvedené výzkumné cíle, respektive otázky.

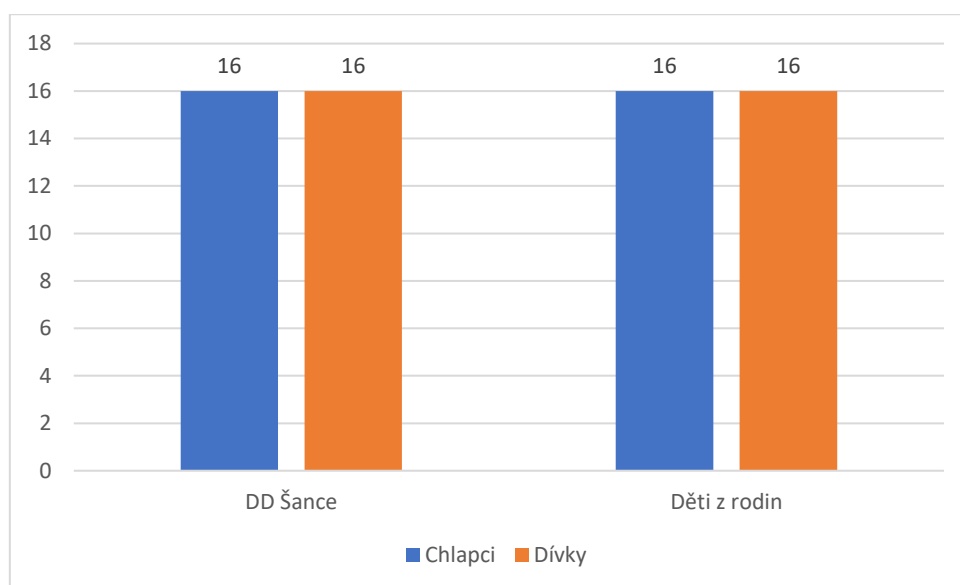
5.2 Výzkumný vzorek

Jak vyplývá z výzkumných cílů, respondenti byli rozděleni do dvou skupin. První skupina zahrnovala děti v ústavní výchově, respektive umístěné v DD Šance. Druhá skupina zahrnovala děti vyrůstající v biologických rodinách s jedním nebo oběma rodiči v Olomouci. Výzkumu se tak neúčastnily děti v náhradní rodinné péči, jako jsou děti v pěstounské péči nebo děti adoptované.

Soubor byl sestaven metodou záměrného výběru. Při sestavování výzkumného vzorku bylo cílem mít přibližně stejně početné skupiny dětí z rodin a z dětského domova. Nejprve byla sestavena výzkumná skupina dětí z DD Šance, přičemž od její celkové velikosti a počtu chlapců a dívek se následně odvíjelo sestavování skupiny dětí z rodiny (dále RO). Důvodem tohoto postupu bylo, že skupinu DD Šance od určitého momentu nebylo možné navyšovat, zatímco skupinu RO by vzhledem k populaci dětí z rodin v Olomouci bylo možné navyšovat poměrně dlouho.

Do skupiny DD Šance se podařilo zařadit celkem 32 respondentů, 16 dívek a 16 chlapců. Ve skupině RO bylo rovněž 32 respondentů se stejným poměrem dívek a chlapců. Celkem se tedy výzkumu zúčastnilo 64 respondentů.

Graf 1 Počty dětí z DD Šance a rodin dle pohlaví

Zdroj: vlastní šetření

Všem respondentům byla garantována anonymita. Věk respondentů nebyl zjišťován.

5.3 Metody šetření

Již bylo zmíněno, že v praktické části byl použit dotazník vlastní konstrukce. Jednalo se o jedinou použitou výzkumnou metodu. Prostřednictvím dotazníku je možné odpovědět na výše uvedené výzkumné otázky a zároveň jde o metodu s výhodami, které shrnuje např. Průcha (2014, s. 121) – možnost aplikace na větších skupinách respondentů, garantovaná anonymita, možnost automatizovaného zpracování s využitím počítačového software, snadné získání kvantitativních údajů, které lze prezentovat vizuálně prostřednictvím grafů apod. Na straně druhé je nutné počítat s určitými limity dotazníkového šetření. Podle Chráska (2016, s. 169) se údaje o návratnosti anonymních dotazníků rozcházejí a pohybují se v intervalu od 30 % do 60 %.

V praxi lze ale počítat i s alternativou, kdy bude návratnost dotazníků ještě nižší, než je spodní hranice výše uvedeného intervalu. Důvody mohou být různé, uvažovat lze např. o postupné rozšíření on-line dotazníkových programů, které studenti a další lidé zaměřeni na výzkum využívají častěji, k potenciálním respondentům se dostává více žádostí o účast ve výzkumu, a proto tito lidé častěji odmítají.

Podle Průchy (2014, s. 121) je potřeba očekávat, že odpovědi respondentů mohou být různým způsobem zkreslené a nízká návratnost ohrozí reprezentativnost výzkumného vzorku. Další nevýhodou je, že výzkumník při administraci dotazníků nepřichází do přímého kontaktu s respondenty či terénem.

V níže prezentovaném výzkumném šetření nebylo cílem dosáhnout reprezentativního výzkumného vzorku. Výzkum se soustředil na děti Olomouce a mezi jednotlivými kraji ČR existují různé socioekonomické rozdíly. Proto nelze v případě vzorku z jednoho kraje hovořit o možnostech zobecnění na celý stát. Navíc zapojit do výzkumu stovky respondentů ze specifické skupiny (děti z dětských domovů) se jeví v rámci bakalářské práce jako organizačně velmi obtížné.

Chráška (2016, s. 169) akcentuje důležitost anonymního zpracování dotazníků – respondenti musejí mít záruku, aby získaná data nebyla jakkoli zneužita proti nim. Následně je možné anonymním dotazníkem získat obecně pravdivější údaje. Určité riziko je, že respondent bude dotazník vyplňovat neodpověděné nebo recesisticky.

V případě této práce byli respondenti na úvod dotazníku seznámeni s osobou výzkumníka a účelem šetření, následně byli ujištěni o zachování důvěrnosti. Celá formulace zněla následovně: „Milé děti, ráda bych se Vám představila. Jmenuji se Barča K. a jsem studentkou Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Tento dotazník jsem si pro Vás připravila, protože mě zajímá, jak v dnešní době trávíte svůj volný čas, čas mimo vyučování. Čas, který máte sami pro sebe, čas vyhrazený na vaše koníčky a věci, co Vás baví. Nemusíte se ničeho bát, odpovídejte upřímně. Dotazník je anonymní a výsledky budou sloužit pouze pro potřeby mé bakalářské práce. Budu moc ráda, když mi s tím pomůžete. Děkuji, Barča K.“

Odkazy na dotazníky byly respondentům rozesílány e-mailem a zaznamenávány byly následující identifikační údaje: pohlaví, zda je respondent vychováván v rodině/v dětském domově. Využita byla platforma Formuláře Google (Google Forms).

Položky dotazníku byly co nejvíce redukovány, aby se zvýšila návratnost dotazníků. Z dřívějších osobních zkušeností vyplývalo, že vícepoložkové dotazníky mají minimální návratnost. V tomto případě bylo využito celkem 6 výzkumných položek.

První výzkumná položka zjišťovala, co si respondenti představují pod pojmem volný čas. Na výběr měli z následujících variant, které byly stanoveny s ohledem na poznatky z teoretické části práce: volný čas je pro mě část dne, kdy nemusím dělat nic (pasivita); volný čas je pro

mě část dne, kdy dělám, co sám uznám za vhodné (autonomní rozhodnutí); volný čas je pro mě část dne, kdy musím dělat volnočasové aktivity, sportovat, chodit na kroužek a další (volnočasové aktivity jako povinnost); volný čas je pro mě část dne, kdy chci dělat nejrůznější volnočasové aktivity, sportovat, chodit na kroužek a další (volnočasové aktivity jako autonomní činnost); volný čas je pro mě část dne, kdy dělám nejrůznější volnočasové aktivity, sportovat, chodit na kroužek a další (volnočasové aktivity bez ohledu na motivaci). V případě autonomního hodnocení lze hovořit o vnitřní motivaci a libovolném výběru aktivit. Volnočasové aktivity jako povinnost odpovídají spíše vnější motivaci. Volnočasové aktivity jako autonomní činnost odpovídají vnitřní motivaci směrem k organizovaným volnočasovým aktivitám. Poslední možnost nereflektuje druh motivace.

Další položka v obecnosti zjišťovala zapojení respondentů do volnočasových aktivit. Opět šlo o výběr z několika možností: nevyhledávám žádné volnočasové aktivity (bez zájmu a zapojení do volnočasových aktivit); mám zájem, ale zatím žádné volnočasové aktivity nevykonávám (proklamovaný zájem o volnočasové aktivity bez aktivní účasti); mám zájem a občas vykonávám určité volnočasové aktivity (zájem a občasné zapojení do volnočasových aktivit); pravidelně se zúčastňuji volnočasových aktivit (zájem a pravidelné zapojení do volnočasových aktivit).

Následující výzkumná položka mapovala, kterým sportům se respondenti věnují ve volném čase. Na výběr měli z následujících možností: fotbal; hokej; volejbal; házená; atletika; tanec; venkovní aktivity a vypiš jaké; jiný výše neuvedený sport a napiš jaký; žádný sport nedělám. respondenti mohli zvolit libovolný počet možností.

Další položka dotazníku zjišťovala zájmové volnočasové aktivity, přičemž vybírali z následujících variant: kresba, malba; keramika, ruční práce (pletení atd.); doučování, příprava do školy; zpěv; hra na hudební nástroj; hry na počítači, playstationu, x-boxu, chytrém telefonu, tabletu; sociální sítě, internet, youtubeři, natáčení videí; koukání na televizi, pohádky, dokumenty, filmy; jízda na kole; jízda na koni; četba; stolní, deskové hry; jiné výše neuvedené aktivity a vypiš jaké; žádné uvedené ani jiné aktivity ve svém volném čase nedělám.

Při výběru z předposlední položky dotazníku, která zjišťovala lokalitu pro volnočasové aktivity, byli respondenti limitováni výběrem dvou možností: domov; sportoviště, tělocvična; venku s kamarády; dům dětí a mládeže; základní umělecká škola; školní družina; jiné místo a napiš jaké.

Závěrečná položka zjišťovala, kdo pomáhá dětem s výběrem volnočasových aktivit. Respondenti mohli zvolit libovolný počet z následujících možností: já sám; rodič, rodiče, rodina; kamarádi; vychovatelé v dětském domově; učitelé; vychovatelé ve školní družině; někdo jiný a napiš kdo.

5.4 Realizace výzkumu

Dotazníkové šetření bylo realizováno během ledna 2023. Pokud jde o respondenty z dětského domova, výběr byl zaměřený pouze na Dětský domov Šance v Olomouci (dále jen DD Šance). S pracovníky tohoto domova již byly navázány vztahy díky praxi realizované v létě 2022. Co se týče dětí z primárních rodin, tyto byly osločovány na sociálních sítích s využitím sociálních sítí Facebook a Instagram. Jednalo se o účelovou formu výběru respondentů z Olomouce, která je podrobněji popsána v kapitole 5.2 Výzkumný vzorek. V případě respondentů oslovených na sociálních sítích byla návratnost dotazníků poměrně nízká a nepřesáhla 10 %.

DD Šance existuje od roku 1957 jako školské zařízení. Před rokem 1957 zde existoval útulek pro sirotky, avšak přesná historie je nejasná. Domov má kapacitu pro 48 dětí a sídlí U sportovní haly 1a v Olomouci (DD Šance, 2023). Součástí DD Šance je školní jídelna a dva startovací byty o dispozicích 1+1 a 1+kk. DD Šance je řízen ředitelem, zástupcem statutárního orgánu je vedoucí vychovatel a dále je zástupcem ředitele pracovníce vykonávající správu v oblasti ekonomiky a provozu. Domov dále zaměstnává mimo jiné vychovatele, asistenty vychovatelů, sociální pracovníci a psychologku. K září 2022 byla většina klientů DD Šance staršího školního věku. Děti navštěvují zpravidla školy v Olomouci, v případě středních, vyšších odborných či vysokých škol i školy mimo město Olomouci. DD Šance v rámci plnění programů rozvoje osobnosti a preventivního programu rizikového chování spolupracuje s celou řadou organizací či fyzických osob. Domov nabízí pravidelné nebo časté aktivity, jako např. keramiku, stolní tenis, kopanou, hokejbal, posilovnu, vaření, florbal či běhání. Co se týče zájmových kroužků mimo DD Šance, děti ve školním roce 2021/2022 navštěvovaly např. ZUŠ, florbal, fotbal, volejbal, stolní tenis, parkour, házenou, judo, Skaut, plavání či kurz včelařství. DD Šance pravidelně navštěvuje Moravské divadlo, věnuje pozornost vlastivědným akcím, poznávání přírody apod. Mezi dětmi bylo oblíbené plavání, jízda na kole, kolečkových bruslích, kopaná, hokej, stolní tenis, florbal a lyžování, přičemž výroční zpráva v tomto ohledu uváděla klíčový

vliv vychovatelů. Děti se běžně rekreují během prázdnin, využívají např. tábory, pobyty na chatách či kempování (DD Šance, 2022).

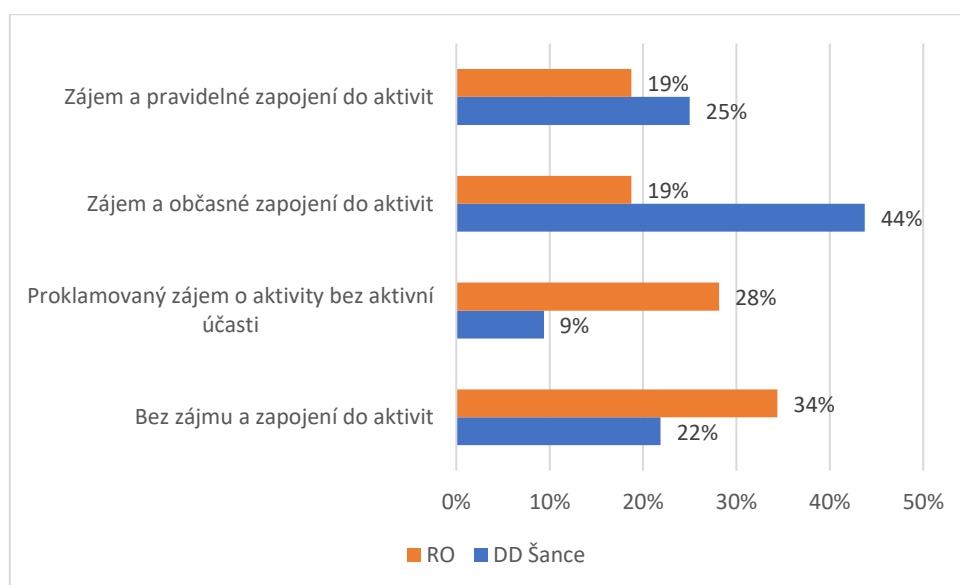
.

5.5 Výsledky výzkumného šetření

Způsob trávení volného času

Způsoby trávení volného času ve skupinách DD Šance a RO byly zjišťovány několika položkami. V první řadě šlo o položku zjišťující motivaci či reálnou angažovanost ve volnočasových aktivitách. Zatímco ve skupině DD Šance převažuje zájem o volnočasové aktivity a jejich občasné provozování (44 %), v případě dětí z rodin je největší četnost v kategorii označené bez zájmu a zapojení do aktivit. Pravidelně se volnočasovým aktivitám věnuje 25 % dětí ze skupiny DD Šance, v případě skupiny RO se jedná o 19 % respondentů. Více než čtvrtina (28 %) dětí ze skupiny RO by se ráda účastnila nějakých aktivit, avšak žádným aktivitám se nyní nevěnují. Ve skupině DD Šance totožně odpovídalo jen 9 % respondentů. Proto lze konstatovat, že ve skupině RO více než polovina respondentů (součet četností v kategoriích bez zájmu a zapojení a proklamovaný zájem o aktivity bez aktivní účasti odpovídá 62 %) nevykonává volnočasové aktivity. Ve skupině DD Šance je toto číslo poloviční – jde o 31 %.

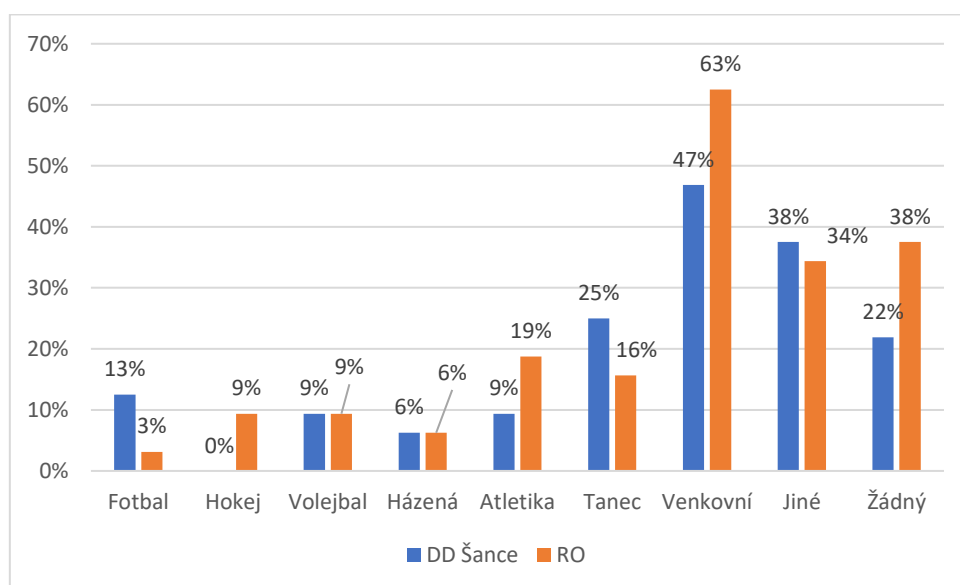
Graf 2 Motivace a zapojení do volnočasových aktivit u dětí z DD Šance a z rodin (RO)

Zdroj: vlastní šetření

Další položka byla zaměřená na sportovní aktivity. Jelikož respondenti mohli volit z více možností, kumulativní četnosti vycházejí více než 100 %. Z grafu níže je patrné, že v souboru RO nejvyšších četností dosáhly venkovní aktivity (63 %), ale poměrně vysoká četnosti je u varianty žádný sport (38 %).

Graf 3 Četnost sportovních aktivit dětí z DD Šance a z rodin (RO)

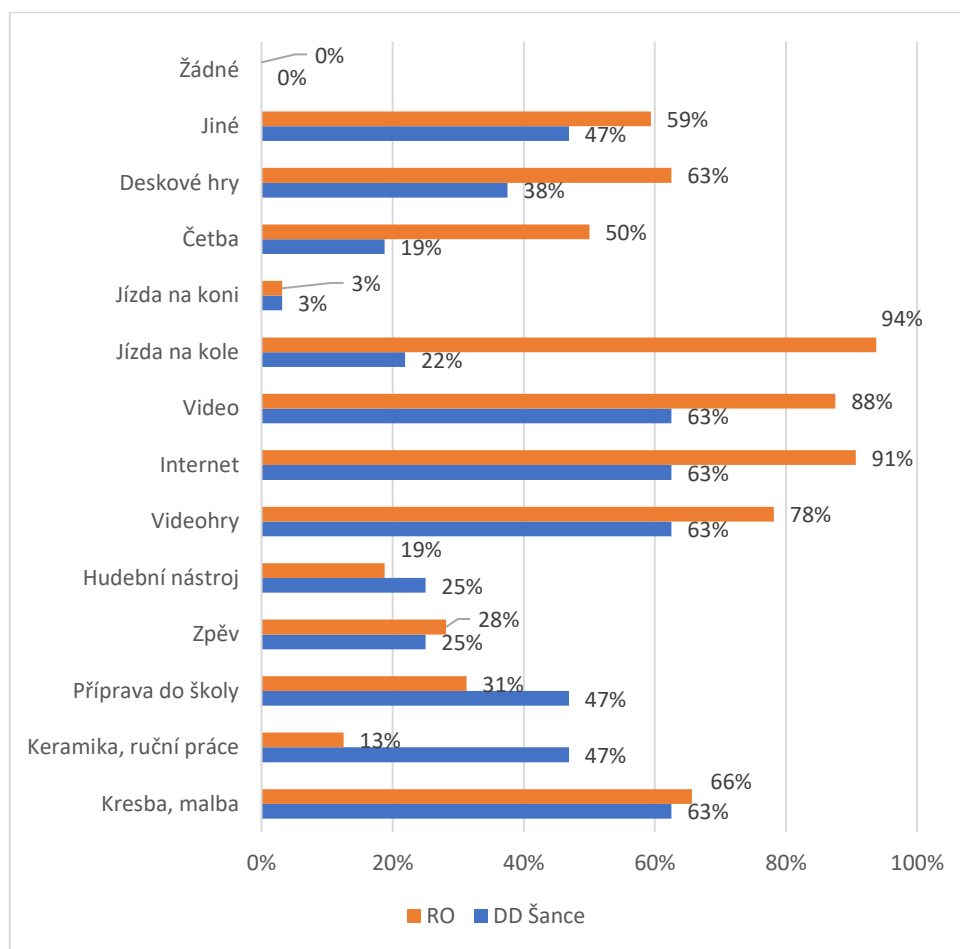

Zdroj: vlastní šetření

U venkovních sportovních aktivit respondenti z obou skupin nejčastěji uváděli běh, parkour, freerunning, skateboarding, jízda na koloběžce, na bruslích, workout a turistiku, byť se jednotlivé použité termíny lišily (např. do kategorie workout byly zařazeny odpovědi, jako je cvičení na venkovním hřišti či kalistenika). Pokud jde o jiné, objevoval se stolní tenis, bowling, plavání, někteří sem zařadili i gaming.

Další položka byla zaměřená na zájmové volnočasové aktivity. Zahrnuty byly různé kreativní činnosti, ale také sledování televize, hraní videoher či četba. Z grafu níže je patrné, že děti z obou skupin se věnují různým zájmovým volnočasovým aktivitám. Ve skupině RO dominují aktivity jízda na kole (94 %), internet (91 %), video (88 %). Významných četností ve skupině RO dosáhly také aktivity videohry (78 %) a kresba, malba (66 %). Položka internet zahrnovala sociální sítě, youtubery, natáčení videí. Položka video pak koukání na televizi, pohádky, dokumenty a filmy. Internet byl vyčleněn jako samostatná položka, protože se objevovaly odpovědi, že respondenti využívají internet, ale nehrají hry, nesledují videa nebo nejsou na sociálních sítích.

Graf 4 Četnost zájmových aktivit dětí z DD Šance a z rodin (RO)

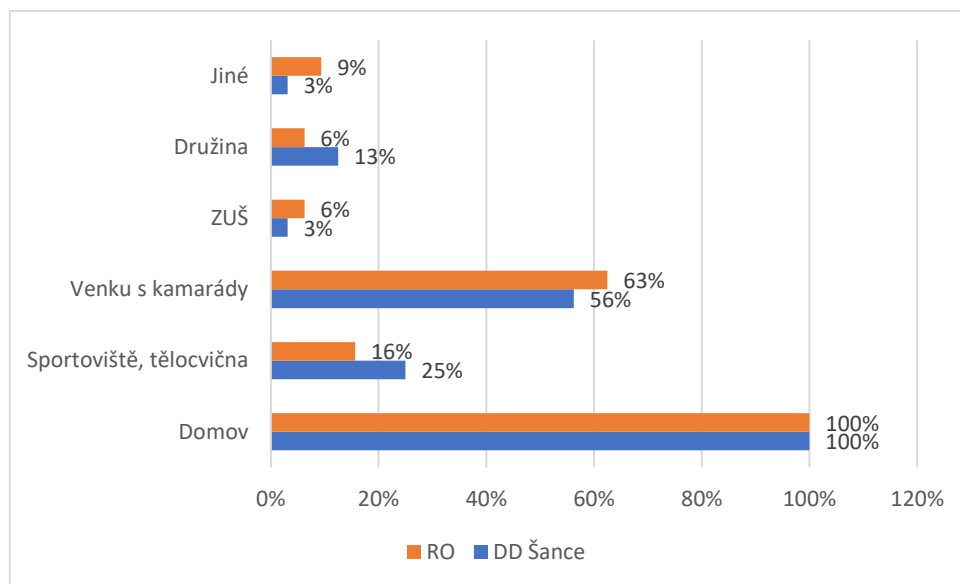

Zdroj: vlastní šetření

Naproti tomu ve skupině DD Šance není žádná aktivita oblíbená téměř všemi respondenty. Více než polovina respondentů z této skupiny se však věnuje hned několika aktivitám, které shodou okolností dosáhly stejných relativních četností (63 %) – video, internet, videohry, kresba, malba. Zmínit lze také aktivity, kterým se věnuje takřka polovina skupiny (47 %) – příprava do školy, keramika a ruční práce, jiné. Kategorii jiné zvolilo ve skupině DD Šance méně respondentů než ve skupině RO (47 % vs. 59 %). V kategorii jiné byla uváděna řada aktivit, některé se opakovaly z předchozí položky. Z neduplicitních lze zmínit např. elektrotechniku, výpomoc na zahradě, výpomoc v domácnosti.

Následující položka dotazníku byla zaměřená na místo, kde respondenti tráví volný čas nejčastěji. Na výběr měli z možností domov, sportoviště, venku s kamarády, základní umělecká škola (dále jen ZUŠ), družina a jiné místo.

Graf 5 Nejčastější místa trávení volného času dětí z DD Šance a z rodin (RO)

Zdroj: vlastní šetření

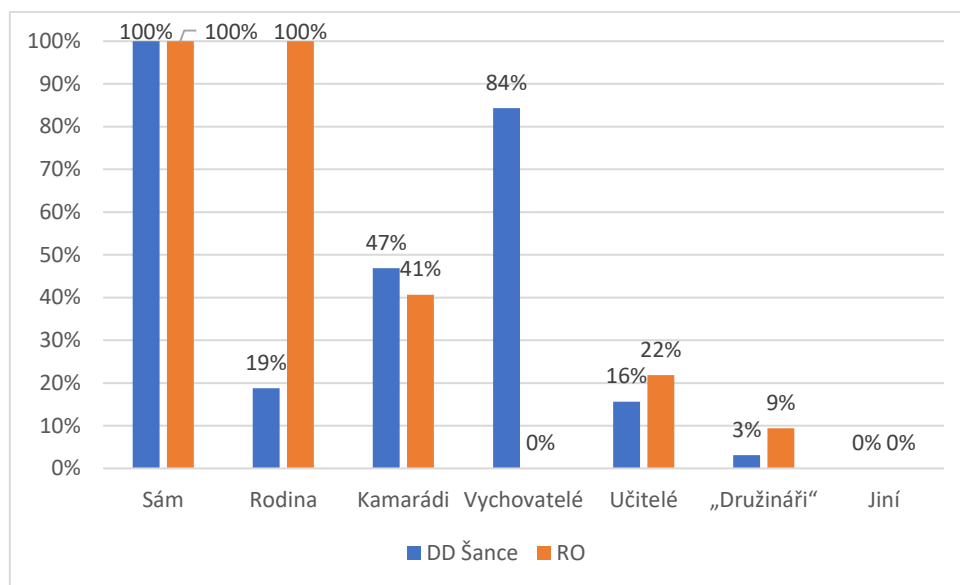
Všichni respondenti uvedli jako jedno ze dvou míst domov. Druhá nejčastější odpověď byla venku s kamarády, tuto variantu zvolilo 63 % dětí ze skupiny RO a 56 % dětí ze skupiny DD Šance. Děti z DD Šance častěji volily jako místo pro trávení volného času sportoviště a tělocvičny (25 % vs. 16 % u dětí ze skupiny RO), častěji také zvolily variantu školní družina (13 % vs. 6 % dětí ze skupiny RO). Celkem 12 % respondentů uvedlo kategorii jiné, konkrétně 9 % dětí ze skupiny RO a 3 % ze skupiny DD Šance; nejčastějšími odpověďmi bylo obchodní centrum a u prarodičů.

Pomoc při výběru volnočasových aktivit

Pokud jde o pomoc druhých lidí při výběru volnočasových aktivit, respondenti mohli zvolit libovolný počet variant odpovědí. Z grafu níže je zřejmé, že vlastním rozhodnutím se při výběru volnočasové aktivity řídí všichni respondenti. Výrazný rozdíl nastává v kategorii rodina, kterou zvolilo 100 % respondentů ze skupiny RO, ale pouze 19 % ze skupiny DD Šance. Jedná se o očekávatelný rozdíl – jestliže jsou klienti umístěni v dětských domovech, nejsou tak často v kontaktu se svojí rodinou nebo rodina není schopná plnit své funkce, a proto jim nepomáhá

s výběrem volnočasové aktivity. „Vykompenzováno“ je to však vysokou relativní četností odpovědi vychovatelé – zde respondenti ze skupiny DD Šance dosáhli 84 %.

Graf 6 Pomoc při výběru volnočasových aktivit u dětí z DD Šance a dětí z rodin (RO)

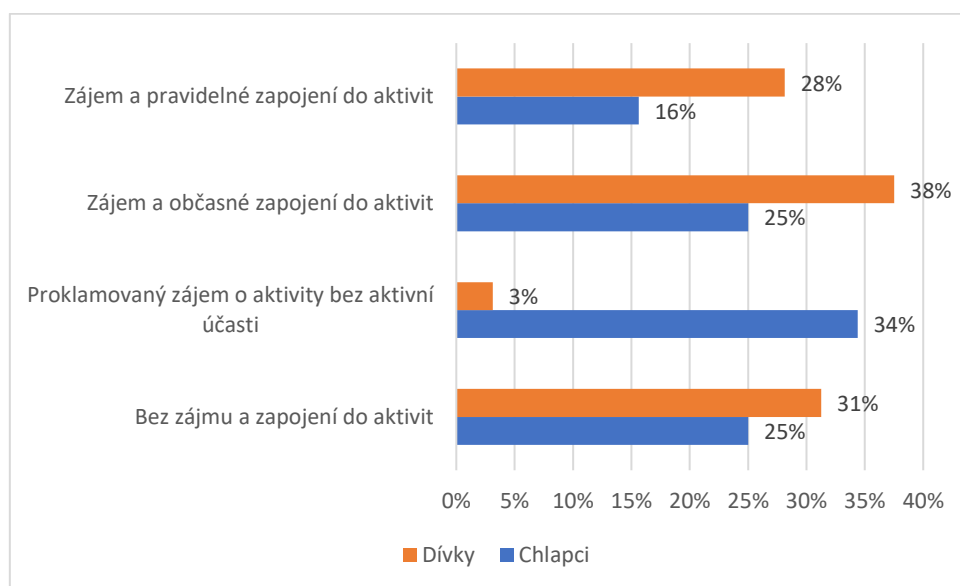
Zdroj: vlastní šetření

Lze tedy říci, že všichni respondenti se rozhodují ve věci volnočasových aktivit především sami, dále spoléhají na autority či blízké, což jsou u dětí RO rodinní příslušníci a u dětí ze skupiny DD Šance vychovatelé. Vrstevníci ale hrají také významnou roli, v této kategorii mezi skupinami nebyl zjištěn významný rozdíl – pouze 6 procentních bodů (47 % ve skupině DD Šance a 41 % ve skupině RO). Něco více než pětina (22 %) respondentů ze skupiny RO nachází inspiraci při výběru volnočasových aktivit u svých učitelů, ve skupině DD Šance je tento počet o něco nižší (16 %). Aby bylo možné snadno rozlišit vychovatele z dětského domova a vychovatele z družiny, byla druhá skupina označena jako „družináři“. 9 % dětí ze skupiny RO nějakou formou pomáhají vychovatelé z družin, v případě skupiny DD Šance jde pouze o 3 %, což může být dáno např. větší důvěrou ve vychovatele z dětského domova nebo prostým faktem, že v družině tyto děti mnoho času netráví a vrací se ze školy přímo do dětského domova. Odpověď jiní, tedy jiní lidé, kteří by respondentům pomáhali s výběrem volnočasových aktivit, nezvolil nikdo.

Trávení volného času dívkami a chlapci

Rozdíly mezi chlapci a dívkami v motivaci a reálné angažovanosti k volnočasovým aktivitám znázorňuje graf níže. Nejvýraznější mezipohlavní rozdíl se objevuje v kategorii proklamovaný zájem o aktivity bez aktivní účasti, kdy 34 % chlapců souhlasilo s tím, že se žádné aktivity nevykonávají, ale chtěli by. Dívky se podstatně častěji věnují aktivitám příležitostně (38 % vs. 25 % u chlapců) i pravidelně (28 % vs. 16 % u chlapců).

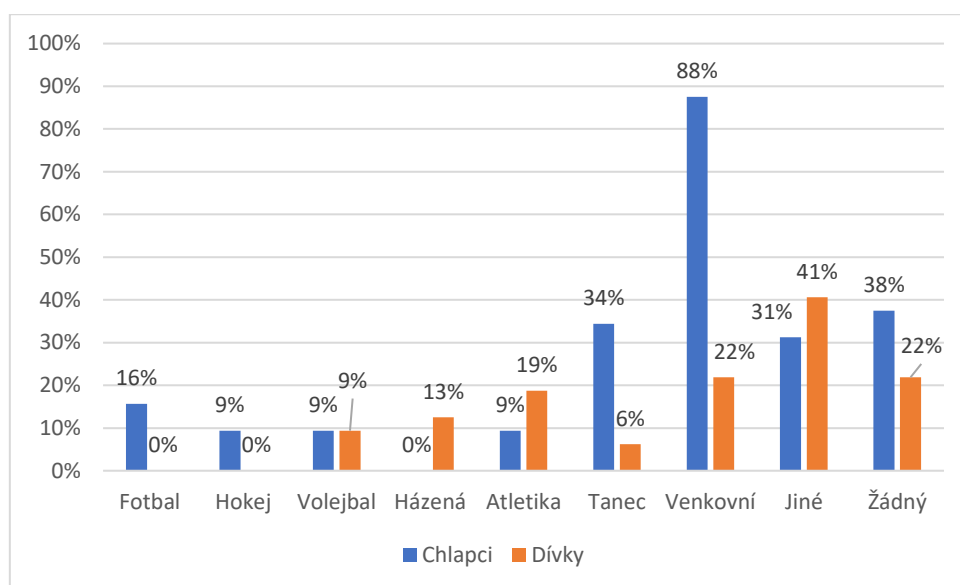
Graf 7 Motivace a zapojení do volnočasových aktivit u dívek a chlapců

Zdroj: vlastní šetření

Graf níže se zaměřuje na četnost sportovních aktivit u dívek a chlapců. V profilu rozložení je patrná velmi výrazná četnost v kategorii venkovních aktivit u chlapců – nejčastěji uváděli již výše zmiňované aktivity běh, parkour, freerunning, skateboarding, jízdu na koloběžce, na bruslích, workout a turistiku. Zajímavý je rovněž rozdíl v kategorii tanec, kterému se z daného souboru častěji věnovali chlapci (34 % vs. 6 % dívek); nebyl však specifikováno, o jaký tanec se jedná – mohlo tedy jít např. i o natáčení tanečních videí na TikTok, breakdance, dance battle.

Graf 8 Četnost sportovních aktivit dívek a chlapců

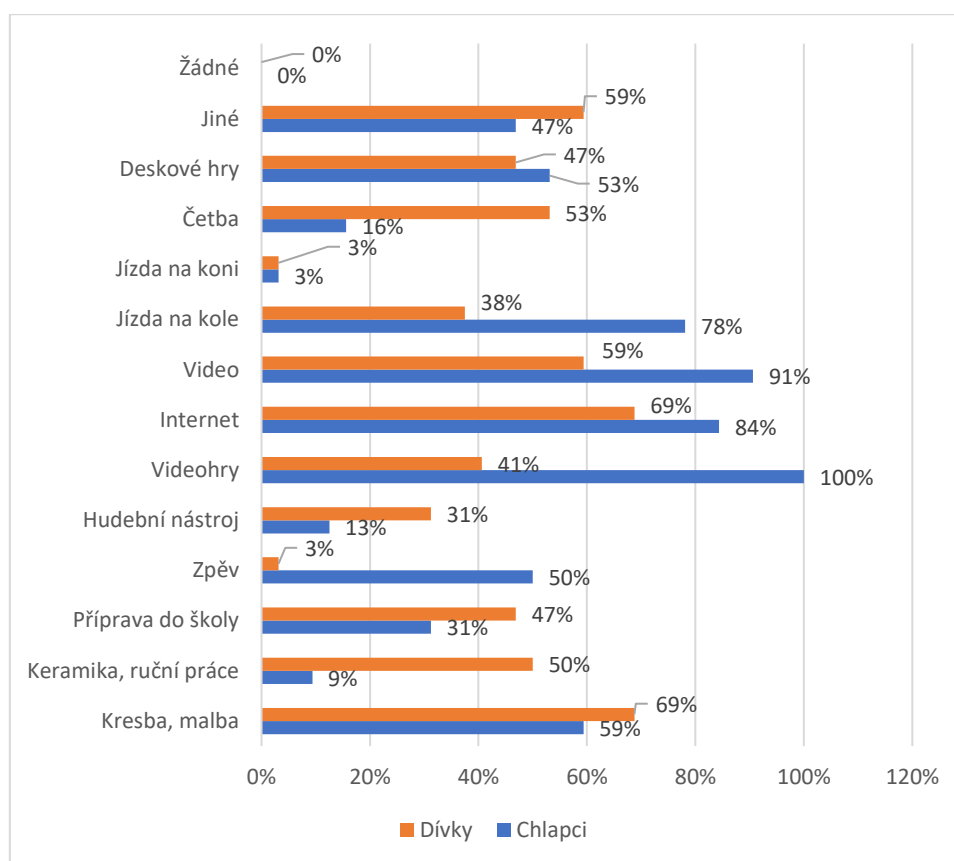

Zdroj: vlastní šetření

Další graf níže znázorňuje rozdíly mezi chlapci a dívkami v aktivitách, které byly pro účely tohoto textu označeny jako zájmové. Lze si všimnout, že chlapci hrají výrazně častěji videohry různého typu – všichni zúčastnění chlapci uvádějí, že se této aktivitě věnují, zatímco v případě dívek jde o 41 %. Podobně chlapci výrazně častěji, než dívky zpívají (50 % vs. 3 % dívek; může jít např. o rapování). Další rozdíly se týkají jízdy na kole (78 % chlapců vs. 38 % dívek), sledování videa (91 % chlapců vs. 59 % dívek). Naproti tomu dívky se častěji, než chlapci věnují četbě (53 % vs. 16 %), hře na hudební nástroj (31 % vs. 13 %) či rukodělným činnostem, včetně keramiky (50 % vs. 9 %).

Následně (viz graf 10) bylo zjišťováno, kde nejčastěji dívky a chlapci tráví svůj volný čas. Vzhledem k výše uvedeným poznatkům o skupinách DD Šance a RO není překvapivé, že všechny dívky i chlapci zvolili domov jako jedno ze dvou míst, kde nejčastěji tráví svůj volný čas. V případě dětí ze skupiny DD Šance se nabízí dětský domov a u dětí ze skupiny RO jde o domácnost, kde bydlí s rodinou.

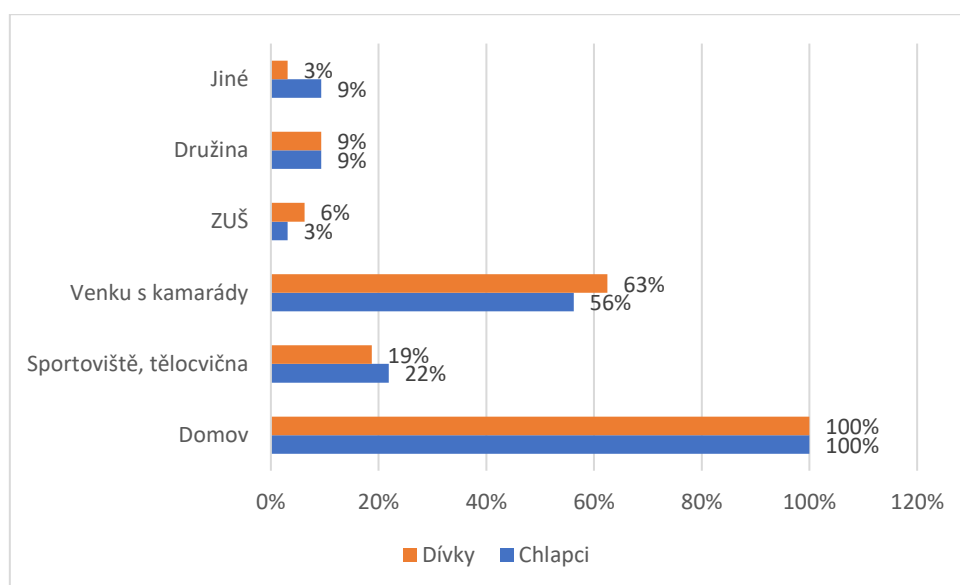
Graf 9 Četnost zájmových aktivit u dívek a chlapců

Zdroj: vlastní šetření

Dívky častěji, než chlapci tráví volný čas venku s kamarády (63 % vs. 56 %). Chlapci také častěji volili kategorii jiné (9 % vs. 3 %), výše již bylo zmíněno, o jaká místa se nejčastěji jednalo. Další mezipohlavní rozdíly jsou nulové nebo zanedbatelné – sportoviště a tělocvičny (22 % chlapců, 19 % dívek), ZUŠ (6 % dívek, 3 % chlapců) a shodné relativní četnosti u družiny (9 %).

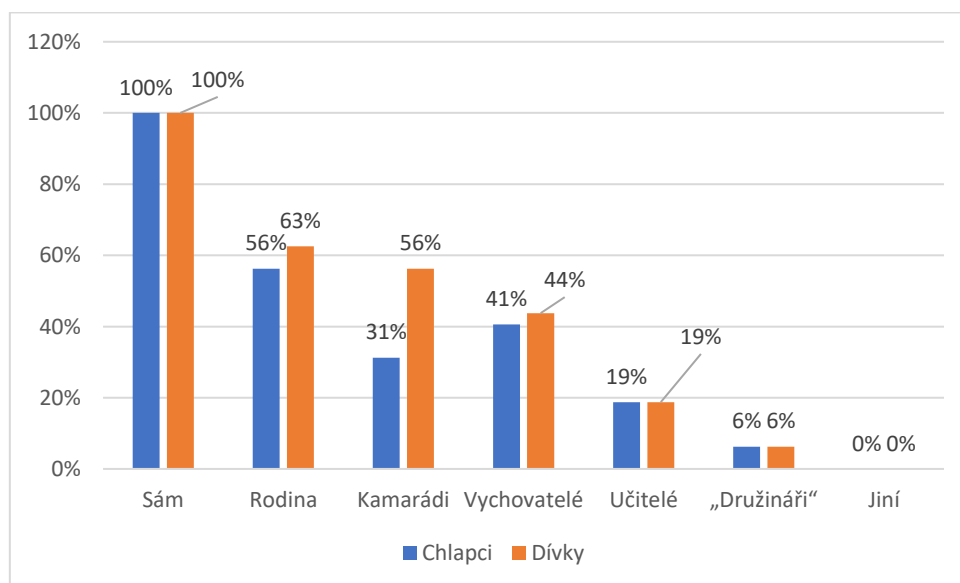
Graf 10 Nejčastější místa trávení volného času u dívek a chlapců

Zdroj: vlastní šetření

Chlapci a dívky byli porovnáváni také s ohledem na pomoc při výběru volnočasových aktivit. Z grafu 11 je zřejmé, že dívky jsou více ovlivňovány vrstevníky – tuto odpověď zvolilo 56 % dívek a pouze 31 % chlapců. Dívkám také při výběru volnočasových aktivit častěji pomáhají rodinní příslušníci – takto odpovědělo 63 % dívek a 56 % chlapců.

Graf 11 Pomoc při výběru volnočasových aktivit u dívek a chlapců

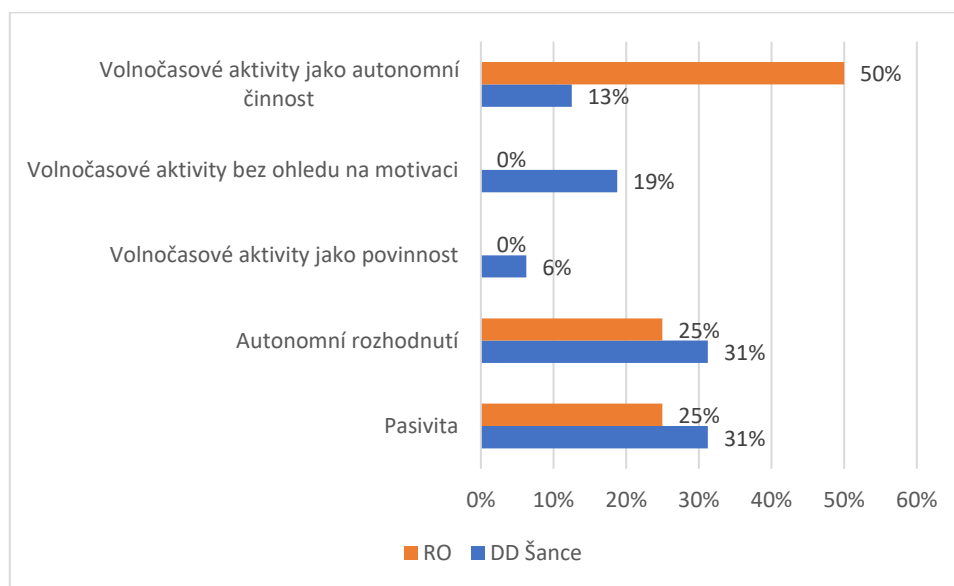
Zdroj: vlastní šetření

Pokud jde o vychovatele dětského domova, jsou hodnoty mezi dívkami a chlapci poměrně vyrovnané – s výběrem volnočasových aktivit vychovatelé z domova pomáhají 41 % chlapců a 44 % dívek. Obdobně vyrovnané hodnoty se objevují také u dalších autorit. V případě učitelů jde o totožné relativní četnosti (19 %) a v případě vychovatelů ze školních družin byly hodnoty rovněž shodné (6 %).

Představa o obsahu pojmu volný čas

Jak vyplývá z grafu 12, pro polovinu respondentů koncept volného času reprezentuje jakoukoliv autonomně vykonávanou volnočasovou aktivitu. Čtvrtina respondentů pak volný čas spojuje s převážně autonomním rozhodnutím, tedy možnost svobodně rozhodovat, co budou dělat. Zbýlá čtvrtina dětí z rodin chápe volný čas jako dobu, kdy jsou pasivní. Nikdo z respondentů ze skupiny RO nechápe volný čas jako jakékoliv volnočasové aktivity bez ohledu na motivaci nebo volnočasové aktivity vykonávané povinně.

Graf 12 Chápání pojmu čas u dětí z DD Šance a dětí z rodin (RO)

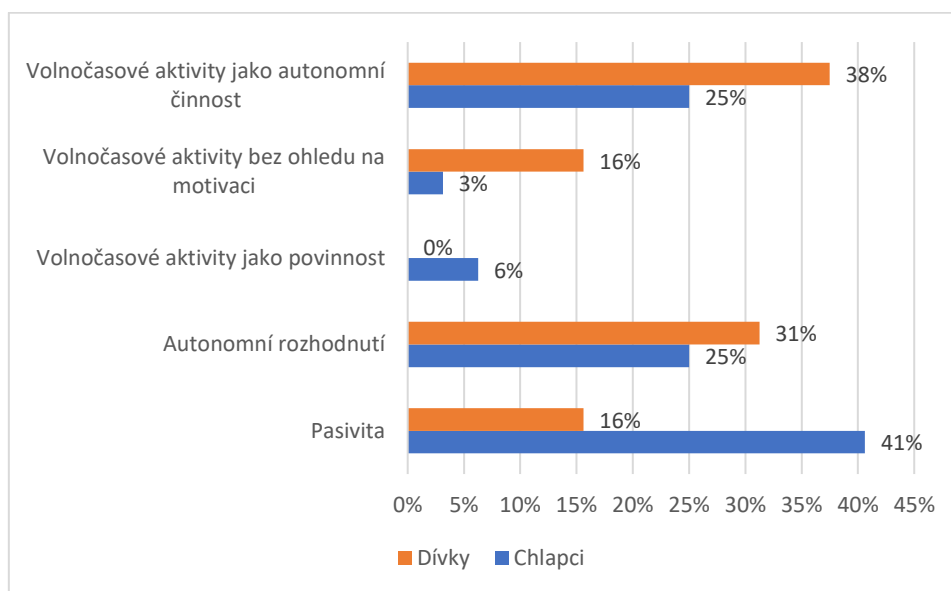

Zdroj: vlastní šetření

U dětí z dětských domovů je pojetí volného času odlišné. 31 % dětí ze skupiny DD Šance chápe volný čas jako čas pasivity a stejný podíl pak jako čas, kdy se mohou svobodně rozhodnout, co budou dělat. Pro 19 % respondentů ze skupiny DD Šance pak volný čas představuje aktivity ve volném čase bez ohledu na motivaci. U zbylých 6 % koncept volného času reprezentuje aktivity, jejichž provádění vyplývá z nějaké povinnosti či závazku. Lze tak konstatovat, že pro děti ze skupiny RO je pojetí volného času obecnější a existují mezi nimi menší rozdíly v chápání tohoto pojmu. Děti ze skupiny DD Šance vnímají volný čas dosti heterogenně.

Dále bylo zjišťováno, jak chápou pojem volný čas chlapci a dívky z obou skupin. Z grafu níže jsou patrné výrazné rozdíly v pojetí konceptu volného času – zatímco chlapci nejčastěji volili volný čas jako období pasivity, nejvyšší relativní četnost u dívek se týkala „obecné“ kategorie, která zahrnuje různorodé volnočasové aktivity s důrazem na autonomní volbu. Patrné jsou i další rozdíly, kdy např. žádná z dívek nechápe volný čas jako období, kdy musí vykonávat organizované volnočasové aktivity, ale u chlapců je v tomto případě relativní četnost na úrovni 6 %. Obdobně 16 % dívek chápe volný čas jako volnočasové aktivity bez ohledu na motivaci, s čímž se však ztotožňují pouze 3 % chlapců.

Graf 13 Chápání pojmu volný čas u dívek a chlapců

Zdroj: vlastní šetření

Pokud jde o pojetí volného času, mezi zúčastněnými dívkami a chlapci existují poměrně výrazné rozdíly. Nejmarkantnějším rozdílem je, že mezi chlapci byla nejčtenější odpověď, že volný čas je obdobím pasivity, zatímco u dívek byla nejčtenější odpověď, že volný čas zahrnuje aktivity, které jsou vykonávány na základě autonomního rozhodnutí.

6 Diskuze

Výzkumu se zúčastnilo celkem 64 respondentů, kteří byli vybráni kombinací metody záměrného a kvótního výběru. S využitím dotazníku vlastní konstrukce se podařilo odpovědět na výzkumné otázky, respektive dosáhnout výzkumných cílů. Vedle interpretace dat je nutné reflektovat metodologické nedostatky provedeného šetření.

První výzkumná otázka si kladla za cíl zjistit, zda existuje rozdíl v trávení volného času dětí v dětském domově a dětí v rodině. Druhá výzkumná otázka byla zaměřená na způsoby trávení volného času dětí doma v dětském domově. Bylo zjištěno, že děti v DD Šance se častěji, než děti z rodin věnují volnočasovým aktivitám, respektive děti z rodin častěji žádnou aktivitu nevykonávají anebo jsou k nějaké aktivitě motivovány, ale reálně se zatím žádné nevěnují. Důvodem může být např. to, že rodiče a vychovatelé v dětských domovech přistupují motivaci dětí k volnočasovým aktivitám odlišně. Vychovatelé jsou odborníci na výchovu a vzdělávání a jako takoví mohou např. akcentovat organizované volnočasové aktivity jakožto prevenci rizikového chování, což je ostatně popisováno např. i ve výroční zprávě DD Šance.

S uvedenými zjištěními je v souladu i další poznatek, a sice že děti z rodin častěji tráví čas venku (alespoň pokud jde o sportovní aktivity). Nejčastěji šlo aktivity, jako jsou běh, free-running, parkour, workout, jízda na koloběžce, na bruslích, skateboarding nebo turistika. Je otázkou, nakolik se děti věnují těmto aktivitám a nakolik např. je občasně něco zkusí a většinu času věnují např. diskuzi s kamarády. Na základě těchto nejasností lze říci, že by bylo vhodnější mít delší dotazník, který by byl zahrnoval i možnost kvantitativně specifikovat, jak vlastně takové neorganizované aktivity probíhají. Jak ale bylo uvedeno výše, při návrhu dotazníku šlo o hledání kompromisu, jelikož při sestavení obsáhlejšího dotazníku byl riziko nízké návratnosti.

Další rozdíly mezi dětmi z DD Šance a dětmi z rodin v Olomouci se týkají aktivit, které byly pro účely tohoto textu označeny jako zájmové. Ve výsledku byly formou volné odpovědi dopsány různé aktivity, které nenabízel výčet samotného dotazníku. Proto došlo i k určitému přeskupení kategorií odpovědí oproti výčtu v dotazníku. Děti z rodin se častěji, než děti z DD Šance věnují internetu, videohram, videu, ale také četbě či deskovým hram. I zde lze uvažovat o vlivu autorit – vychovatelé mohou mít v popisu práce kontrolovat užívání informačních a komunikačních technologií.

Dále bylo zjištěno, že všichni respondenti tráví volný čas doma, což v případě dětí z rodin znamená v domácnosti své rodiny, v případě dětí z DD Šance to znamená právě v budově domova. Rozdíly byly zjištěny v dalších místech, která děti vybíraly. Děti z DD Šance tráví volný čas o něco častěji na sportovištích či v tělocvičnách, zatímco děti z rodin tráví volný čas častěji venku s kamarády.

Dle uvedených zjištění má motivace ze strany rodičů a vychovatelů DD Šance vliv na trávení volného času dětí, což je odpovědí na třetí výzkumnou otázku. Ačkoli všichni respondenti uváděli, že se při výběru volnočasových aktivit řídí vlastním rozhodnutím, dětem z rodin vždy pomáhají rodiče a jednoznačně většině dětí z DD Šance tamní vychovatelé. Zjištěny byly i některé další faktory motivace, zejména kamarádi u méně než poloviny z obou skupin. Nikdo z klientů DD Šance neuvedl, že mu pomáhá psychologka, což může být dáno i určitými obavami svěřit se, že dotýčný je v péči psychologa.

Dále byla vyhodnocována data za účelem odpovědi na poslední výzkumnou otázku – zda existují mezipohlavní rozdíly v trávení volného času. Byla zjištěna řada rozdílů mezi chlapci a dívkami. Zúčastněné dívky jsou častěji, než chlapci angažovány v občasných i pravidelných volnočasových aktivitách. Chlapci jsou naproti tomu výrazně častěji motivováni k nějaké aktivitě, ale žádné se dosud nevěnují. Dotazník nezahrnoval položky, které by odhalily důvody – může jít o důvody individuální, rodinné, psychologické, sociální aj. Zjištěno také bylo, že chlapci se výrazně častěji, než dívky věnují venkovním volnočasovým aktivitám, ale také některým sportům, jako je fotbal nebo hokej. Zde lze spatřovat určitý nedostatek dotazníku, protože se jedná o sporty spíše společensky považované za chlapecké, dívky naproti tomu častěji volily kategorii jiné.

Byla zjištěna řada dalších rozdílů ve volnočasových aktivitách dívek a chlapců. Chlapci např. výrazně častěji hráli videohry, sledovali video, byli na internetu nebo jezdili na kole. Některé ze zjištěných rozdílů je obtížné interpretovat – např. že chlapci výrazně častěji zpívali. Dívky se častěji věnovaly četbě nebo keramice, respektive rukodělným činnostem. Dívky také častěji hrály na hudební nástroj. Všichni chlapci a dívky tráví volný čas doma, více než polovina dívek a chlapců poté i venku s kamarády. Pokud jde o motivaci k volnočasovým aktivitám, dívky se o něco častěji inspiroují rodinou či kamarády.

Také představa konceptu volný čas je mezi sledovanými skupinami, tj. dětmi z rodin a z DD Šance, respektive dívkami a chlapci, odlišná. Zatímco děti z rodin si nejčastěji pod po-

jmem volný čas častěji představují libovolné volnočasové aktivity vykonávané na základě autonomního rozhodnutí, děti z DD Šance tento pojem různorodě – cca třetina jako čas pasivity, další cca třetina jako čas, kdy mohou činit, co chtějí a cca pětina jako jakékoliv volnočasové aktivity bez ohledu na motivaci.

Srovnání s výzkumy prezentovanými v teoretické části je komplikované, neboť v odborných šetřeních bývá zahrnut a interpretován faktor věku. Lze však konstatovat, že ve zde prezentovaném výzkumném šetření bylo nižší zapojení respondentů do organizovaných volnočasových aktivit, než např. v případě dat prezentovaných Bocanem, Hoškovou, Michalíkem et al. (2012, s. 43-98). Hamřík (2022, s. 69 – 71) popisoval, že čas u obrazovek se týká chlapců i dívek, což se potvrdilo i na našem souboru. Co se týče volnočasových aktivit dětí z dětských domovů, Kubálková (2021, s. 48) či Denemarková (2022, s. 48) uváděly, že děti mají možnost zapojit se do široké plejády aktivit. Také v DD Šance mají děti mnoho možností pro volnočasové vyžití. Dětem z DD Šance často s výběrem aktivit pomáhají vychovatelé, ale klienti jsou v tomto ohledu do značné míry autonomní. Borisjuková (2019, s. 56 – 57) uváděla, že v dětských domovech se necelých 48 % respondentů ve volném čase věnovalo sportu. Výše bylo zjištěno, že 47 % dětí z DD Šance se věnuje venkovním sportovním aktivitám, část respondentů se věnuje i jiným sportovním aktivitám. Autorka také např. zjistila, že 35 % klientů dětských domovů se věnuje tanci nebo výtvarné činnosti – z respondentů z DD Šance se tanci věnovalo 25 % respondentů, výtvarné činnosti pak byly zastoupeny výrazně častěji (63 %). Při porovnávání výsledků různých výzkumů ale vždy záleží i na konkrétním znění dotazníkových položek nebo otázek rozhovorů.

7 Závěr

Hlavním cílem praktické části práce bylo zjistit, zda existuje rozdíl v trávení volného času dětí v dětském domově a dětí v rodině. Stanoveny byly i dílčí výzkumné cíle – analyzovat způsob trávení volného času v primární rodině a v dětském domově, zjistit, jestli rodiče nebo vychovatelé v dětském domově pomáhají dětem při výběru volnočasových aktivit, zjistit, zda existuje rozdíl v trávení volného času dívek a chlapců a v neposlední řadě zjistit, co si děti představují pod pojmem volný čas.

Výzkumné cíle byly naplňovány prostřednictvím kvantitativního výzkumu s využitím dotazníku vlastní konstrukce, který vyplňovalo 32 dětí z Dětského domova Šance v Olomouci a 32 dětí vychovávaných v primárních rodinách. Výzkumný soubor byl sestaven kombinací účelového a kvótního výběru. Výzkumný soubor vzhledem ke způsobu jeho výběru a počtu respondentů nelze považovat za reprezentativní, dalším důvodem jeho nereprezentativnosti je i poměrně široké věkové rozpětí respondentů nebo fakt, že vyjma věku nebyly kontrolovány další proměnné (např. socioekonomické).

Děti z Dětského domova Šance častěji, než děti z vlastních rodin zaplňují volný čas občasnými i pravidelnými volnočasovými aktivitami. Více než třetina dětí z rodin je bez motivace k volbě volnočasových aktivit a další více než čtvrtina je sice motivována, avšak žádné aktivitě se nevěnují. Tyto poznatky naznačují, že v oblasti prevence či pedagogiky volného času je v dané skupině značný prostor pro výchovně-vzdělávací práci s dětmi, případně s jejich rodiči. Pomoci mohou například různé osvětové programy ve školách ve spolupráci s metodiky prevence z pedagogicko-psychologické poradny nebo zapojení neziskových organizací.

V textu jsou popsány další rozdíly ve volnočasových aktivitách dětí z rodin a dětí z Dětského domova Šance. Např. děti z rodin častěji tráví čas venku, kde se věnují různým sportovním či fyzickým aktivitám. Děti z Dětského domova Šance se častěji věnují např. fotbalu či tanci, avšak nikdo z domova neuvedl, že se věnuje hokeji, byť výroční zpráva toto zmiňuje. Vzhledem k finanční náročnosti tohoto sportu se zřejmě jedná o okrajovou záležitost, roli ale může hrát také např. věk zahájení sportovní přípravy.

Zjištěno bylo také to, že děti z rodin častěji tráví čas užíváním digitálních technologií – hraním videoher, sledováním videa, užíváním internetu. Lze předpokládat, že vychovatelé v Dětském domově Šance postupují profesionálně v tom smyslu, že tyto aktivity u dětí limitují s ohledem na celkový čas, ale i další atributy, jako např. typ konzumovaného obsahu. V případě,

že by se takové úvahy potvrdily, opět by bylo možné uvažovat o potenciálu pro osvětovou nebo jinou preventivní činnost v rodinách či zprostředkovaně ve školách.

Děti z domova jsou ve volbě volnočasových aktivit často motivovány vychovateli, zatímco děti z primárních rodin svými rodinnými příslušníky. Jiný výsledek by byl překvapující. Jelikož všechny děti z rodin v tomto směru uvedly právě motivaci rodinou, je otázkou, jaký má tato motivace charakter např. z hlediska výchovného stylu, když se zároveň v této skupině poměrně hojně objevovaly děti, které žádnou volnočasovou aktivitu nevykonávají, ale současně jsou motivovány něco provozovat. Nabízí se otázka, zda např. rodiny nenarážejí na finanční limity.

Mezi chlapci a dívkami byla zjištěna řada rozdílů v oblasti volnočasových aktivit. Vyzdvihnout lze následující – dívky se častěji věnují organizovaným volnočasovým aktivitám, chlapci tráví více času venku fyzickými či sportovními aktivitami s kamarády a užívají digitální technologie.

Koncept volného času vnímají děti z domovů a děti z rodin odlišně. Určité obecnější pojetí, které by zřejmě více odpovídalo odborným definicím, lze shledat častěji u dětí z rodin. Tyto děti v polovině případů chápou volný čas jako čas naplněný volnočasovými aktivitami, které člověk volí autonomně. Děti z dětského domova častěji chápou volný čas jako čas pasivity nebo jako čas, kdy mohou vykonávat, co chtějí nebo jako čas, kdy vykonávají nějakou volnočasovou aktivitu bez ohledu na motivaci.

Celkově lze konstatovat, že se podařilo naplnit výzkumné cíle. Z práce lze vyvodit určitá doporučení do oblasti prevence rizikového chování, respektive pedagogiky volného času. Pro potvrzení platnosti prezentovaných zjištění by však bylo vhodné mít k dispozici větší výzkumný soubor, který by splňoval kritérium reprezentativnosti, využít komplexnější dotazník a data zpracovat s využitím pokročilejších kvantitativních metod, jako jsou korelace nebo porovnání statistické významnosti rozdílů mezi skupinami.

Literatura:

BENDL, Stanislav a kolektiv, 2015. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4248-9.

BĚLÍK, Václav, Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ a Blahoslav KRAUS, 2017. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0599-1.

BOCAN, Miroslav a kol., 2012. *Děti v ringu dnešního světa: hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let*. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. ISBN 978-80-87449-24-0.

CIMRMANNOVÁ, Tereza a kol., 2013. *Krize a význam pomáhajících prvního kontaktu: aplikace v kontextu rodinného násilí*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2205-7.

DENEMARKOVÁ, Natálie, 2022. *Volný čas dětí v dětském domově*. Hradec Králové. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Pedagogická fakulta.

ELKINGTON, Sam, Robert STEBBINS, 2014. *The serious leisure perspective: an introduction*. New York: Routledge. ISBN 978-0-415-73981-8.

GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ, 2011. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2798-1.

HAMŘÍK, Zdeněk, 2022. *Volný čas dětí a mládeže: zábava, odpočinek a příležitost pro rozvoj*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého. ISBN 978-80-244-6182-3.

HELUS, Zdeněk, 2015. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2. vyd. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4674-5.

HLOUŠKOVÁ, Diana, 2021. *Trávení volného času na internetu dětí z dětských domovů a dětí z běžných rodin*. Hradec Králové. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Pedagogická fakulta.

HOFBAUER, Břetislav, 2004. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-927-5.

HORKÝ, Petr, 2022. *Ukrajina: rozhovory, mýty a fakta*. Brno: CPress. ISBN 978-80-264-4356-8.

CHRÁSKA, Miroslav, 2016. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2. vyd. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5326-3.

JANDOUREK, Jan, 2008. *Průvodce sociologií*. Praha: Grada. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-2397-6.

JEDLIČKA, Richard a kol., 2015. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5447-5.

KRŮTOVÁ, Kateřina a Jan MÜHLFEIT, 2021. *Rodina jako tým*. Praha: Management Press. ISBN 978-80-7261-587-2.

KUBÁLKOVÁ, Lucie, 2021. *Volný čas a volnočasové aktivity dětí v dětských domovech*. Ostrava. Bakalářská práce. Ostravská univerzita. Pedagogická fakulta.

KUKLA, Lubomír a kol., 2016. *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3874-1.

KUNHARTOVÁ, Monika, Miloň POTMĚŠIL a Petra POTMĚŠILOVÁ, 2017. *Náročné otcovství: být otcem dítěte s postižením*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3600-9.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ, 2006. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

LECHTA, Viktor a kol., 2010. *Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-679-7.

LERNER, Richard a kol., 2015. *Handbook of child psychology and developmental science: Ecological settings and processes*. Hoboken: New Jersey. ISBN 978-1-118-13680-5.

MATĚJČEK, Zdeněk, 2005. *Výbor z díla*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-1056-6.

MATĚJČEK, Zdeněk, 2017. *Rodiče a děti*. 3. vyd. Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-797-7.

MATĚJČEK, Zdeněk a Josef LANGMEIER, 1981. *Výpravy za člověkem*. Praha: Odeon. ISBN 0107081.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, 2016. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3336-7.

MIKULKOVÁ, Milena, 2021. *Hlavu vzhůru po rozvodu?!: cesta k fungujícímu rodičovskému týmu*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-1702-4.

- MLČOCH, Lubomír, 2014. *Ekonomie rodiny v proměnách času, institucí a hodnot*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2323-8.
- PÁVKOVÁ, Jiřina, 2014. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7290-666-6.
- PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK, 2022. *Data o dětech: sociálně-právní ochrana dětí v České republice v datech*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-1338-5.
- PRŮCHA, Jan, 2014. *Andragogický výzkum*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5232-7.
- RABUŠICOVÁ, Milada a kol., 2016. *Mezigenerační učení: teorie, výzkum, praxe*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-8460-5.
- ŘEZÁČ, Karel, 2022. *Potencialita dětí v náhradní rodinné péči: ...od očekávání k autonomii*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. ISBN 978-80-261-1073-6.
- SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ, 2012. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-0217-2.
- SEKOT, Aleš, 2019. *Rodiče a sport dětí: rodičovské výchovné styly jako motivační faktor sportování dětí a mládeže*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-9292-1.
- SOBOTKOVÁ, Irena, 2012. *Psychologie rodiny*. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0217-2.
- SOBOTKOVÁ, Veronika a kol., 2014. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3.
- STEBBINS, Robert, 2020. *The serious leisure perspective*. 2. vyd. Cham: Springer International Publishing. ISBN 978-3-030-48035-6.
- ŠAMANOVÁ, Gabriela, 2010. *Volný čas*. Online. Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a496/f9/100994s_OZ100114.pdf [Cit. 2023-02-18].
- ŠTENCLOVÁ, Veronika, 2021. *Příprava jedinců na odchod z dětských domovů a jejich začlenění do společnosti*. Olomouc. Disertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta.

THOROVÁ, Kateřina, 2015. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0714-6.

TOMEŠ, Igor, 2010. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-680-3.

URBAN, Lukáš. *Sociologie: klíčová témata a pojmy*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-247-5774-2.

VALENTA, Milan, Jan MICHALÍK a Martin LEČBYCH, 2018. *Mentální postižení*. 2. vyd. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-271-0378-2.

VANDENBOS, Gary a kol., 2015. *APA dictionary of psychology*. Washington, DC: American psychological Association. ISBN 978-1-4338-1944-5.

VALIŠOVÁ, Alena a Miroslava KOVAŘÍKOVÁ, 2021. *Obscná didaktika a její širší pedagogické souvislosti v úkolech a cvičeních*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-3249-2.

VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ, 2021. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 3. vyd. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-4961-0.

VYHNÁLKOVÁ, Pavla, 2013. *Základy pedagogiky volného času*. Věrovany: Agentura Gevak. ISBN 978-80-86768-73-1.

Internetové zdroje:

GÁBA A., BAĐURA P., VORLÍČEK M. a kol., 2022. The Czech Republic's 2022 Report Card on Physical Activity for Children and Youth: A rationale and comprehensive analysis. *Journal of Exercise Science & Fitness*. [online] 20(4), 340-348. ISSN 1728869X. Dostupné z: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36128039/> [cit. 2023-04-05].

Výroční zpráva o činnosti DD: školní rok 2021/2022, 2022. [online]. Dětský domov Šance, Olomouc.

Dostupné z: <https://static.ddolomouc.cz/web/download/vyrzpr.pdf> [cit. 2023-04-11]

Základní informace, 2022. [online] Dětský domov Šance, Olomouc.

Dostupné z: <https://www.ddolomouc.cz/> [cit. 2023-04-11].

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník - znění od 6. 1. 2023. In: *Zákony pro lidi.cz*. [online] AION CS 2010-2023.

Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#f4578845> [cit. 2023-02-18].

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů - znění od 1. 1. 2014. In: *Zákony pro lidi.cz*. [online]. AION CS 2010-2023

Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109#f2299296> [cit. 2023-02-18].

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí - znění od 1. 1. 2023. In: *Zákony pro lidi.cz*. Online. AION CS 2010-2023

Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#f3948027> [cit. 2023-02-18].

Použité zkratky:

APA – Americká psychologická asociace

Č. – číslo

DD Šance – Dětský domov Šance v Olomouci

Např. – například

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

RO – děti z rodin

Sb. – sbírky

Syndrom CAN – Child Abuse and Neglect (Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbaného dítěte)

Vs. – oproti, proti

Seznam grafů:

Graf 1: Počty dětí z DD Šance a rodin dle pohlaví

Graf 2: Motivace a zapojení do volnočasových aktivit u dětí z DD Šance a z rodin (RO)

Graf 3: Četnost sportovních aktivit dětí z DD Šance a z rodin (RO)

Graf 4: Četnost zájmových aktivit dětí z DD Šance a z rodin (RO)

Graf 5: Nejčastější místa trávení volného času dětí z DD Šance a z rodin (RO)

Graf 6: Pomoc při výběru volnočasových aktivit u dětí z DD Šance a dětí z rodin (RO)

Graf 7: Motivace a zapojení do volnočasových aktivit u dívek a chlapců

Graf 8: Četnost sportovních aktivit dívek a chlapců

Graf 9: Četnost zájmových aktivit u dívek a chlapců

Graf 10: Nejčastější místa trávení volného času u dívek a chlapců

Graf 11: Pomoc při výběru volnočasových aktivit u dívek a chlapců

Graf 12: Chápání pojmu čas u dětí z DD Šance a dětí z rodin (RO)

Graf 13: Chápání pojmu volný čas u dívek a chlapců

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Dotazník

VOLNOČASOVÉ AKTIVITY DĚTÍ V DĚTSKÉM DOMOVĚ A DĚTÍ V RODINĚ

Milé děti,

ráda bych se Vám představila. Jmenuji se Barča K. a jsem studentkou Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Tento dotazník jsem si pro Vás připravila, protože mě zajímá, jak v dnešní době trávíte svůj volný čas, čas mimo školní vyučování. Čas, který máte sami pro sebe, čas vyhrazený na vaše koníčky a věci, co Vás baví. Nemusíte se ničeho bát, odpovídejte upřímně.

Dotazník je anonymní a výsledky budou sloužit pouze pro potřeby mé bakalářské práce.

Budu moc ráda, když mi s tím pomůžete.

Děkuji, Barča K.

Otázka číslo 1

Zaškrtni svoje pohlaví:

- dívka
- chlapec

Otázka číslo 2

Zaškrtni jednu z následujících možností, co si představuješ pod pojmem volný čas:

- volný čas je pro mě část dne, kdy nemusím dělat nic
- volný čas je pro mě část dne, kdy dělám, co sám uznám za vhodné
- volný čas je pro mě část dne, kdy musím dělat volnočasové aktivity, sportovat, chodit na kroužek a další
- volný čas je pro mě část dne, kdy chci dělat nejrůznější volnočasové aktivity, sportovat, chodit na kroužek a další
- volný čas je pro mě část dne, kdy dělám nejrůznější volnočasové aktivity, sportuji, navštěvuji kroužek a další
- jiné (napíš, co si představuješ pod pojmem volný čas)

Otázka číslo 3

Zaškrtni jednu z následujících možností:

- nevyhledávám žádné volnočasové aktivity
- mám zájem, ale zatím žádné volnočasové aktivity nevykonávám

- mám zájem a občas vykonávám určité volnočasové aktivity
- pravidelně se zúčastňuji volnočasových aktivit

Otázka číslo 4

Zaškrtni jednu z následujících možností:

- bydlím s rodičem/rodiči/rodinou
- bydlím v dětském domově

Otázka číslo 5

Zaškrtni, které z těchto sportů vykonáváš ve svém volném čase (libovolný počet možností):

- fotbal
- hokej
- volejbal
- házená
- atletika
- tanec
- adrenalinové sporty, sjíždění na raftu, horská kola v terénu
- venkovní aktivity a vypiš jaké.....
- jiný výše neuvedený sport a napiš jaký.....
- žádný sport nedělám

Otázka číslo 6

Zaškrtni, které z těchto aktivit vykonáváš ve svém volném čase (libovolný počet možností):

- kresba, malba
- keramika, ruční práce jako například pletení
- doučování, příprava do školy
- zpěv
- hra na hudební nástroj
- hry na počítači, playstationu, x-boxu, chytrém telefonu, tabletu
- sociální síť, internet, youtubeři, natáčení videí
- koukání na televizi, pohádky, dokumenty, filmy
- jízda na kole
- jízda na koni

- četba
- stolní hry
- jiné výše neuvedené aktivity a napiš jaké.....
- žádné jiné aktivity ve svém volném čase nedělám

Otázka číslo 7

Zaškrtni, kde nejčastěji trávíš svůj volný čas (vyber pouze 2 možnosti).

- domov
- sportoviště, tělocvična
- venku s kamarády
- dům dětí a mládeže
- základní umělecká škola
- školní družina
- jiné a napiš jaké

Otázka číslo 8

Zaškrtni, kdo ti při výběru volnočasových aktivit pomáhá (libovolný počet možností).

- já sám
- rodiče
- kamarádi
- vychovatelé v dětském domově
- učitelé
- vychovatelé ve školní družině
- někdo jiný a napiš kdo